

ივერია

ფასი ნომრისა 10 კაპეიკი

№ 10

ჰვირა, 7 მაისი

ქოველკვირული გაზეთი

ფასი წლის დამლევამდის 3 მან; ხუთი თვით 2 მან.

1877—1906

ადრესი: ტფილისი, ფრეილინის ქ., № 5. ტელეფ. № 922.

სტატია:—ორი ტაქტიკა, ფ. გოგიანიშვილისა.—**ხათაობირობა ხალხი**, კ. ს.—ისა.—**ხალხის შეგნება და რევოლუცია**, ურავილისა.—**ინგლისი 1819 წ.**, ლექსი შელლისა, თარგმანი დ. თომასშვილისა.—**ცეცხლითა და მახვილითა**, სვ. ყ.—ისა.—**წინეობრივ მოძღვრების ისტორია საქართველოში**, ივ. ჯავახიშვილისა.—**მუნიციპალიზაცია**, პ.—ლისა.—**ქალთა საარჩევნო უფლება ავსტრალიაში**, მ.—ა.—**ჩარტისტთა მოძრაობა** (დასასრული), ა.—სა.

ორი ტაქტიკა

ჩვენ არა ერთხელ გვქონია შემთხვევა აღგვეჩინა ის ფრიალ განვითარებული ეროვნული შეგნება და ცნობიერება, რომელიც ემჩნევა ჩვენს მეზობელ ხალხს—სომხობას—და შესაფერ ნიშანსა და მიმართულებას აძლევს მის ინტელიგენტ წარმომადგენელთა ყოველგვარ საზოგადოებრივ საქმიანობას. ხშირად შეგნებივართ ამ საგანს, რადგან ჩვენი მეზობლების ამ კულტურულ უპირატესობის აღნიშვნა და მასზე ქართველ მკითხველის ყურადღების მიქცევა ჩვენთვის ბევრის მხრით საგულისხმიეროდ და სასარგებლოდ მიგვაჩნია. ამავე საგანს ვგებოდით „ივერიის“ უკანასკნელ ნომერში მოთავსებულ წერილშია კ, რომლის შინაარსს იურიდიულ საზოგადოებაში ავტონომიის გამო გამართული კამათი შეადგენდა. ხსენებულმა წერილმა ერთ პატივცემულ პირის წერილობითი საყუდური დაგვიმსახურა, და რადგან ჩვენ არ გვინდა და აღბად ავტორსაც არ სურს, რომ მისი წერილი კერძო წერილად დარჩეს და არ იქნეს გამოქვეყნებული, ამიტომ ჩვენ იძულებული ვართ, დღევანდელი საუბარიც წინანდელ ტემაზე და ვიწყეთ,— ჩვენი მეზობლების შეგნებულ, შეთანხმებული და, ამის გამო, ნაყოფიერი იდეური მიმართულება ერთხელ კიდევ აღვნიშვნათ და მას ჩვენი „ქართული“ შეუგნებელი, დაქსაქსული და, ამის მიუხეობით, უნაყოფო—საქმიანობა დავუპირდაპიროთ.

ჩვენი უკანასკნელ წერილის გამო საყვედურს გვიცხადებს თავ. გ. მ. თუმანიშვილი, რომელმაც აღძრა იურიდიულ საზოგადოებაში საკითხი კავკასიის ავტონომიის შესახებ მან მოგვეწერა შემდეგ ბარათი, რომელსაც აქვე სრულად და უცვლელად ვბეჭდავთ:

„ივერიის უკანასკნელ ნომერში, სტატიაში „საგულისხმიერო კამათი“ გამოთქმულია ის აზრი, რომ კონსტიტუციონალ-დემოკრატია; პარტია ტფილისში ვითომ წინააღმდეგი იყოს საქართველოს ავტონომიისა, და ამის მაგალითად ავტორს მოჰყავს ჩემი რეფერატი, წაკითხული კავკ. იურიდიულ საზოგადოებაში. „ლექტორმა, ბრძანებს ხსენებულ სტატიის ავტორი, დაახლოვებით ის აზრი გამოთქვა, რომ უნდა დაწესდეს

საერთოდ კავკასიის ერთი პოლიტიკური ავტონომია, ხოლო კავკასიაში მცხოვრებ ეროვნებათ ექსტერიტორიული კულტურული ავტონომია უნდა მიენიჭოთ.“ ამის შეტი ჩემის რეფერატის შინაარსზე არაფერია თქმული სტატიაში.

„ჩემის აზრის ასეთი ახსნა ყოველად უსაფუძლოა. არამც თუ არაფერი წინააღმდეგ საქართველოს ავტონომიისა არა მითქვამს რა არც იურიდიულ საზოგადოებაში და არც სხვაგან სადმე, არამედ ყოველთვის ვიყავ და ვარ მომარე საქართველოს ავტონომიისა. ამის დასამტკიცებლად მოვიყვან აქ რამდენიმე სტრიქონს ჩემის რეფერატიდან, რომელიც იყო დაბეჭდილი რუსულ გაზეთში „კავკასკაია მისლში“, მის წაკითხვის შემდეგ, ე. ი. 15 აპრილს: „სრულიად კავკასიის საბჭოს კომპეტენციაში - სწერია იქ—არ უნდა შედიოდეს აგრეთვე სპეციალური საქიროებანი კავკასიის ცალკე ადგილებისა და ეროვნებათა, მაგალითად საკითხი შესახებ ამა თუ იმ ეკლესიის ავტოკეფალიისა, ენისა სახალხო სკოლებში, ენისა სასამართლოებში და სხვა. ყველა ეს საკითხები, ჩემის აზრით, უნდა გარჩეულ იქნას სხვა, უფრო მცირე ადგილობრივ წარმომადგენლობით დაწესებულებებში. კავკასიის თითოული ეროვნება ავტონომიურ უფლებებით უნდა სარგებლობდეს თავის რაიონში“. ცოტა ქვევით: „ქართველებსა და მთიულებს, მაგალითად, შეიძლება ჰქონდეთ ტერიტორიული წარმომადგენლობა, რადგან მათ საფასებით განსაზღვრული ტერიტორია უქირავთ“.

„მართალია, მე არც საერთო კავკასიის, არც ექსტერიტორიულ ავტონომიის წინააღმდეგი არ ვიყავ, მაგრამ ეს სრულებითაც ნებას არავის არ აძლევს, მე დამსახოს საქართველოს ავტონომიის მოწინააღმდეგედ. შესაძლოა, რომ ჩემს რეფერატს ბევრი ნაკულუფანება ჰქონდეს, მაგრამ სასურველი კია, რომ ჩემი აზრი კრიტიკოსის მხრით გადასხვაფერებული არ იყოს. ამას მოითხოვს ლიტერატურული მიუღვამელობა“.

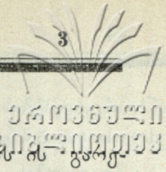
ჩვენ სიამოვნებით აღვნიშნავთ თავ. გ. თუმანიშვილის კატეგორიულ განცხადებას საქართველოს ავტონომიის შესახებ, მაგრამ არ შეგვიძლია მაინც დავეთანხმოთ, რომ ჩვენს უკანასკნელ წერილში ყალბად ვადმოგვიცეს მისი რეფერატის დედა-აზრი. ეს რეფერატი ჩვენ ხელმეორედ გადავიკითხეთ და ვერსად ვერ ვიპოვეთ ვერც ერთი ისეთი ადგილი, სადაც ავტორი საქართველოს პოლიტიკურ ავტონომიას თხოულობდეს ან იხსენებდეს. ნათქვამია მხოლოდ, რომ „ქართველებს შეიძლება ტერიტორიული წარმომადგენლობა ჰქონდეთო“, მაგრამ მართო ერთი სიტყვა „წარმომადგენლობა“ გარკვეულ ცნებას არ შეიცავს. რეფერატის საერთო აზრი კი ასეთია: მთელის კავკასიისთვის ავტორს სურს პოლიტიკური ავტონომია საკანონმდებლო სემით, ხოლო ცალკე ეროვნება-

თათვის — კულტურული ავტონომია: მცირე ნაწილისთვის (ქართველ-მთიულთათვის) „ტერიტორიული“, ხოლო უმრავლესობისთვის (სომხთა და მაჰმადიანთათვის) — ექსტერიტორიული. სწორედ იმ საკითხების ჩამოთვლიდან, რომელთაც, თავ. გ. თუმანიშვილის აზრით, არ უნდა ეხებოდეს საერთო კავკასიის სემის კომპეტენცია და ეროვნებათა ადგილობრივ წარმომადგენლობათ უნდა უტოვებდეს, — სარწმუნოების საქმე, ენა სკოლებში, სასამართლოებში და სხვა ამგვარი, — ნათლად ჩანს, რომ ავტორის სახეში აქვს ცალკე ეროვნებათათვის მხოლოდ კულტურული ავტონომია და არა ავტონომია პოლიტიკური, ე. ი. კანონდებლობის უფლების შემცველი. ხალხის შინაურ საზოგადოებრივ ცხოვრებას მარტო საეკლესიო საქმე ან სკოლებსა და სასამართლოებში დედაენის ხმარება ხომ არ შეადგენს. მარტო ის კი არ კმარა, რომ სკოლებსა და სასამართლოებში დედაენაზე ასწავლიდნენ ან ასამართლებდნენ, არამედ საჭიროა ვიცოდეთ; თუ ამ ენაზე რა უნდა ასწავლონ და რა კანონების საფუძვლით უნდა გაასამართლონ მაგრამ ამაზე და მსგავს საკითხებზე, ე. ი. ცალკე ეროვნების წარმომადგენლობის კანონდებლობიან უფლებაზე თავ. გ. თუმანიშვილი არაფერს ამბობდა თავის რეფერატში და ჩვენ სრული უფლება გვქონდა იმისი აზრი ისე გაგვეგო, როგორც უკანასკნელ წერილში გამოვთქვით სხვაგვარად გაგება რეფერატის შინაარსისა შეუძლებელია. რეფერატში, რომელიც კავკასიის პოლიტიკურად მოწყობის საქმეს შეეხება, გაკვირვაც კი არ არის ნახსენები საქართველოს ავტონომია და ავტორის ყოველი საბუთი და მოსაზრება უმთავრესად კავკასიის საერთო საბჭოს ანუ სემის და „ექსტერიტორიული“ ეროვნებათ შეეხება.

მიუხედავად ამისა, ჩვენ მაინც ჩვენს წერილში თავ. გ. თუმანიშვილი საქართველოს ავტონომიის მოწინააღმდეგედ არ დავგისახავს, და უსაფუძვლოდ გვაბრალებს ავტორი, ვითომ ეს ჩვენ გვეუქმება. ჩვენი წერილის მთავარი აზრი უმედეგ სტრუქტურებში გამოთქმული: „სომხებში საკუთარ ეროვნულ საქმის შესახებ სრული ერთსულოვნობა და თანხმობა არსებობს. სომხთა მოსახლობის განაწილება კავკასიაში შეუძლებელად ხდის მათთვის ეროვნულ-ტერიტორიულ ავტონომიას და ამიტომ ყველა ჯგუფები და კლასები ისეთ პოლიტიკურ წყობილებას ეტრფიან, რომელიც საუკეთესოდ დააკმაყოფილებს მათ ეროვნულ მისწრაფებას.“ ამას ვამბობდით მაშინ და ამისი გამეორება შეგვიძლია ახლაც რადგან ეს სრული ქვეყნობაა. ამ აზრის სიმართლეს ნათლად ამტკიცებს თვით თ. გ. თუმანიშვილის რეფერატიც, რომელიც ერთად გვემას წარმოადგენს მოსახლობით გაფანტულ სომხობის ეროვნულ გასაერთიანებლად. სომხებში არ მოიპოვება არც ერთი ინტელიგენტი, რომელიც კავკასიის საერთო ავტონომიას და სომხ ხალხს ექსტერიტორიულად გაერთიანების გეგმას არ ემხრობოდეს. არ მოიპოვება იმითომ, რომ მათში ეროვნული ცნობიერება განვითარებულია, ხოლო მათი ეროვნულ ცხოვრებისთვის საუკეთესო პირობების შექმნა მხოლოდ ამ გზით არის შესაძლებელი. ბუნება ქალანთარმა იურიდიულ საზოგადოების ერთ კრებაზე დაუფარავად გამოაცხადა თავისი „იდეალი“, რომელიც თურმე იმაში მდგომარეობს, რომ კავკასია პატარ-პატარა კულტურულ-ავტონომიურ კანტონებად იქმნეს დაყოფილი. ამავე აზრს, მხოლოდ უფრო დემოკრატიულ შინაარსით, გამოსთქვამს სომხური გაზ „ალიკიცი“ (№ 4). ჩვენის აზრით, — სწერს იგი. — კავკასია უნდა შესდგებოდეს რამდენიმე ათეულის ავტონომიურ კანტონ-

საგან ანუ ოლქისაგან; თითოეულ კანტონს უნდა ექვემდებარებოდეს თავისი ადგილობრივი საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ორგანოები ხოლო მთელ კავკასიის თავისი ფედერატიული პარლამენტი და საკანონმდებლო უფლება“. სომხ ინტელიგენციის წარმომადგენელი თავიანთ ეროვნულ საკითხის ასეთ თუ ისე მოგვარების საქმეში განირჩევიან ფორმალურ წვრილმანებთან და არა არსებით იდეურ სხვადასხვაობით. და აი ეს თანხმობა ზე ერთსულოვნობა ამტკიცებს მათს შალალ ეროვნულ ცნობიერებას და კულტურულ უპირატესობას. სხვა და სხვა ჯგუფთა ეკონომიურ ინტერესების წინააღმდეგობა ზე კლასობრივ ბრძოლის თეორია ხელს არ უშლის სომხებს სოლიდარული თანხმობა გამოიჩინონ ისეთ საკითხში, რომელიც საერთო ეროვნულ სარგებლობის საქმეს შეეხება და მთელს ერს დაუბრკოლებელ განვითარებასა და წარმატებას პირდება.

სულ სხვაა ჩვენში. ჩვენში არის არა თუ ერთი და ორი კაცი, არამედ მთელი პოლიტიკური პარტია, რომელსაც თავის თეორიულ „მრწამს“ თან შეუთანხმებლად მიაჩნია საქართველოს ავტონომიის მოთხოვნა. ყველამ იცით, რომ ეს პარტია არის ჩვენებური სოციალდემოკრატია. ამ პარტიის იდეოლოგებმა ყურები გამოგვიქვედეს საქართველოს ავტონომიის „ბურჟუაზიულ ხასიათზე“ ყვირილით და მუდამ ბრძნულად გვესწავლიდნენ, რომ სოციალდემოკრატია, რომელიც კლასობრივ ბრძოლის თეორიას აღიარებს, ვერ მიემხრობა საერთო ეროვნულ მოთხოვნილებას, თუ თავის პრინციპებს არ უღალატაო. ქართულ პრესაში არა ერთხელ დაუმტკიცებიათ მათთვის „დოკუმენტებით“, რომ პრინციპების ასეთი „ღალატი“ ბევრ სხვა ხალხის სოციალდემოკრატისა უკვე მოუმოქმედნია, რომ სხვაგან სოციალდემოკრატებს შესაძლებელად უყვნიათ ეროვნულ ავტონომიის მოთხოვნა. ჩვენი სოციალდემოკრატები მაინც არ ტყდებოდნენ და ერთხელ გაზეიარებულ ფრაზებს ერთგულად გვიმეორებდნენ. მიუხედავად ამისა, უცხო სოციალდემოკრატიული პარტიები „ღალატზე“ ხელს არ იღებდნენ და ჩვენებურ „ამხანაგებს“ აზრისა და ევროპის საზღვარზე მარქსიზმის „სიწმინდის“ უებრო დარაჯებად სტოვებდნენ. ამჟამად „მოღალატე“ გამხდარა და „გაბურჟუებული“ კიდევ ერთი სოციალდემოკრატიული პარტია, — რასაკვირველია, არა საქართველოში, არამედ შორს, — უკრაინაში. ამასწინად უკრაინის სოც.დემოკ. პარტიამ თავის მეორე კრებაზე შემდეგი რეზოლუცია მიიღო: „მივიღეთ რა მხედველობაში, რომ ეკონომიურ ცენტრალიზაციის პროცესი მხოლოდ ერთი მხარეა ეკონომიურ ევოლუციისა და მის მეორე მხარეს შეადგენს ეკონომიური დეცენტრალიზაცია, რომელიც თავის მხრივ იწვევს პოლიტიკურ დეცენტრალიზაციას; რომ პოლიტიკური ფორმები უნდა შეეთანხმოს თითოეულ ერის ინდივიდუალურ, ეკონომიურ, ისტორიულ პსახოლოგიურ და კულტურულ პირობებს: რომ სახელმწიფო წესწყობილების დემოკრატიზაცია მოითხოვს კანონმდებლობის, აღმინისტრაციის და სასამართლოს დეცენტრალიზაციას; რომ ეროვნულ შევიწროების მოსახზობად, რამდენადც კი ეს შესაძლებელია კაპიტალისტურ საზოგადოებაში, საჭიროა ტერიტორიულ-ეროვნულ ერთეულის წარმომადგენლობითი კრების ხელში გადაცემა ყველა იმ საქმეებისა, რომლებშიც ეროვნული შევიწროება გამოიხატება, — მეორე კრება უკრაინის სოც.დემოკრატიის მუშათა პარტიისა, უკრაინში კლასობრივ ბრძოლისა და საწარმოო ძალთა განვითარების გასაადვილებლად, იღებს თავის პროგრამაში უკრაინის

ავტონომიის მოთხოვნას. უკრაინაში უნდა დაწესდეს ცალკე სემიო, რომელსაც უნდა ჰქონდეს კანონმდებლობის უფლება ყველა იმ საქმეებში, რომელნიც უკრაინის ტერიტორიაზე მცხოვრებ ხალხს შეეხებინან.“

როგორც ხედავთ, კლასობრივ ბრძოლის თეორია უკრაინის სოციალდემოკრატიის ხელს არ უშლის ტერიტორიულ-ეროვნულ ავტონომიის მოთხოვნაში, —პირიქით, ეს ავტონომია მას კლასობრივ ბრძოლის ნაყოფიერ განვითარების საშუალებად მიაჩნია. ჩვენში კი იგივე „თეორია“, —ქართულად გადმოთარგმნილი, —საქართველოს ავტონომიის სასტიკი მტერი და მოწინააღმდეგეა.

და განა მართა ავტონომიის შესახებ სჭირა ეს ზნე ქართველ სოციალდემოკრატებს? არა, ეს ერთი მაგალითია სხვა მრავალში. აიღეთ, მაგალითად, დროებით პარტიულ შეკავშირების საკითხი. ევროპის არც ერთ სახელმწიფოში არ მოიპოვება ისეთი სოციალდემოკრატიული პარტია, რომელიც პრინციპიალურად უარყოფდეს აშვარ შეკავშირებას და რაიმე კონკრეტულ მიზნის მისაღწევად საჭიროების დროს კავშირს არ ადგენდეს სხვა პარტიასთან. ჩვენში კი ესეც მარქსიზმის „სიწმინდის“ გამრყენელ მოქმედებად ითვლება. აგერ ცხვირ წინ არჩევნებია. ტფილისში საარჩევნო აგიტაციაში მონაწილეობას იღებს 5 პარტია: კადეტები, რადიკალები, ქათვ. ფედერალისტები, დემოკრატები და სოციალდემოკრატები. ყველა ამ პარტიებში თავიანთ პროგრამის რადიკალიზმით სოციალდემოკრატებთან უფრო ახლოს დგანან ქართვ. ფედერალისტები და დემოკრატები. ტფილისის კადეტთა პარტიის პროგრამა და შედგენილობა ხომ ყველამ იცის, ხოლო „რადიკალური“ პარტია სადემოკრატიო კანდიდატად გამოსულა. არღუთინსკის კუდალ ზნების მომგროვებლად არის შექმნილი. თითქოს სოციალდემოკრატები, თავის პარტიულ ინტერესის გულსთვის უნდა შეკავშირებოდნენ ამ არჩევნების დროს ორ ხსენებულ ქართულ პარტიას და ბრძოლაში მომხრეებზე უარი არ უნდა ეთქვათ. სამივე შეკავშირებულ პარტიის თავის მხარეზე ეყოლებოდა მთლად ქალაქში მცხოვრები ქართველობა და გარდა ამისა ის არა ქართველებიც, რომელნიც სოციალდემოკრატიის წევრებად ითვლებიან. შეიძლება ვიფიქროთ, რომ არჩევნების დროს მათვე ხმას მისცემდნენ რუს წვრილ მოხელეთა თვალსაჩინო ნაწილი და ზოგიერთ სხვა ეროვნებათა წარმომადგენელნიც. ამგვარ შეკავშირების წყალობით მოსალოდნელი იყო, რომ სოციალდემოკრატიის სასათაბირო კანდიდატს გამარჯვა ტფილისის არჩევნებში. მერე რა ჰქმნეს ჩვენმა სოციალდემოკრატებმა, შეიგნეს ამ შემთხვევაში საკუთარი ინტერესები? აი, განსაჯეთ: ქართ. ფედერალისტურსა და დემოკრატიულ პარტიასთან საარჩევნო კავშირის შედგენაზე იმათ ცივი უარი განაცხადეს და განცალკევებულად მოქმედება იჩიეს და იმ ორმა პარტიამ შემდეგ რადიკალებთან შეადგინა ბლოკი. თუ რა შედეგი მოჰყვება მემარცხენეთა ასეთ დაქსაქსულ მოქმედებას, ამის გამოცნობა წინდაწინვე შეიძლება...

აი, ასეთი გახლავთ ქართული „ტაქტიკა“, ჩვენი პრაქტიკული საქმიანობა. ალბად ჯერ კიდევ კარგა ხანი გაივლის, ვიდრე ჩვენში ისეთი ხალხოსნური შეგნება და პრაქტიკული ნიჭი განვითარდებოდეს, როგორც, მათდა სასახელოდ და სასარგებლოდ, ჩვენს მახლობელ მეზობლებს აქვთ...

ფ. ტაგაიჩაშვილი

სათათბირო და ხალხი.

თარგმანი

არავისათვის საიდუმლოებას არ წარმოადგენს ის გარემოება, რომ მთავრობას თავის ნება-ყოფლობით არ მოუწევია ხალხის წარმომადგენელთა კრებული, რომელმაც სათათბიროს სახელით უკვე მოიყარა თავი პეტერბურგში და 27 აპრილს საქმიანობა დაიწყო. ყველამ იცის აგრეთვე, რომ ამ სათათბიროში წარმომადგენელთა დიდი უმეტესობა მტრულის თვლით უყურებს მთავრობას...

მართლაც, ვერც არჩევნების შედეგმა და ხალხისაგან წარმომადგენლებად მთავრობის მოწინააღმდეგე პირთა არჩევამ, ვერც საზოგადოების გარკვეულმა და მტკიცე სურვილმა, რომ ერთხელ და სამუდამოდ აილაგოს აომინისტრაციის ძალმომრეობა, რომელმაც მოსპო და არარად აქცია მთავრობისაგან 17 ოქტომბერს გამოცხადებული თავისუფლება, —ვერაფერმა ვერ გასტეხა სახელმწიფოში გაბატონებული წრეები და „თვითმპყრობელობაზე“ ხელი ვერ ააღებინა. მთავრობამ სათათბიროს შეკრებას არ მოუცადა და „მინაურ ომით“ დაკლიერებულ ხაზინის შესავსებად სხვა და სხვა მძიმე პირობით აუარებელი ფული ისესხა, რომლის გადახდა ხალხს და აწვება კისრზე; მთავრობამ არ მოუცადა სათათბიროს და მის მოწვევის თითქმის წინა დღეს რუსეთის ძირითადი კანონები თვითონვე შესცვალა, რომ შემდეგ ხალხის წარმომადგენლებს აღარ შესძლებოდათ ამ კანონების შესახებ მსჯელობა; მან სათათბიროს უფლებებზე თან და თან შეკვეცა და დღეს კიდევ, როდესაც სათათბიროს კრებები უკვე დაიწყო, რუსეთის სხვა და სხვა კუთხეში განუკითხავად მოქმედებენ მთავრობის სახელით პატარა-პატარა თვითმპყრობელი ბიუროკრატები, ხალხში თავისუფალ აზრს სდევნიან, თავისუფალ სიტყვას ემტერებიან, ხალხის განთავისუფლებისთვის ყოველივე თავდადებულ პირს ციხეში გზავნიან...

მთავრობამ დასავლეთ ევროპიდან გადმოიღო ახალი სახელმწიფო დაწესებულება — სათათბირო, მაგრამ ამასთან ერთად ვერ გადმოიღო იქიდანვე ყველა ის ჩვეულება, რომელიც მოეთხოვება საკონსტიტუციო სახელმწიფოში მთავრობას. თვითმპყრობელობა და დამინისტრაციის განუკითხავი თვითნებობა და ამავე დროს... ხალხის წარმომადგენელთა საკანონმდებლო კრებული! ადმინისტრაციისაგან ყოველივე უფლებას მოკლებული ხალხი და ამავე ხალხის საკანონმდებლო საქმისთვის მოწვევა!

ყოველივე ექვს გარეშეა, რომ მთავრობა ასეთ პირობებში ხალხის წარმომადგენლებს თუ იწვევს, აზრად აქვს მისი მოქმედება ისეთ ფარგალში ჩაადოს, რომ შემდეგშიც ხელუხლებელი დარჩეს ადმინისტრაციის მაღალ და დაბალ წარმომადგენელთა თარეში.

მართლაც, მთავრობამ სათათბიროს საკანონმდებლო ინიციატივის უფლება მოუსპო. სათათბიროს მხოლოდ იმაზე შეუძლია იქონიოს მსჯელობა, რასაც მას განსახილველად გადასცემს მთავრობა, და რომ სათათბიროს წევრებმა ყურადღება არ მიაქციონ სახელმწიფოს ძირითად კანონებს ან ხალხის სხვა და სხვა საჭიროებას, მთავრობას უკვე დამზადებული აქვს სათათბიროში გადასაცემად სხვადასხვა უმნიშვნელო კანონპროექტები, —მთავრობის აზრით სათათბირომ მსჯელობა უნდა იქონიოს ახლავე ახალ საპასპორტო სისტემის შესახებ, გამოჯგნის, აპკუნობის, სახელმწიფო სამსახურის შესახებ... ეს იმ დროს, როდესაც აბობოქრებული ცხოვრება დამზვიდვას ეოთხოვს და ხალხი სათათბიროსაგან მოელის იმ უფლებების

განხორციელებას, რომელიც მთავრობას 17 ოქტომბრის მანიფესტით ხალხისთვის დაპირებული ჰქონდა.

მთავრობას გადაწყვეტილ ჰქონია, მაშინვე დაითხოვოს სათათბირო, თუ მისი წევრები მთავრობისაგან ნაწევრებ წესს გადაუხვევენ ან თავის თავზე მიიღებენ საკანონდებლო ინიციატივას და ისეთ კანონპროექტების განხილვას ან შემუშავებას დაიწყებენ, რომელიც მათ მთავრობისაგან არ ექმნებათ წარდგენილი განსახილველად

ამნაირად, სათათბიროს წევრებს წინ ორი გზა უდევთ: თუ მოერიდენ მთავრობასთან შეტაკებას, უნდა იცადონ, სანამ მთავრობა რომელიმე ახალ კანონს შემუშავებს მოინდომებს ღ შექაფერ კანონპროექტს სათათბიროში წარადგენს, — მაგრამ მაშინ სათათბიროს არსებობა ყოველივე მნიშვნელობას მოკლებული იქნება, ვინაიდან ხალხს წარმომადგენლებს მხოლოდ ისეთ მთავრობასთან შეუძლიათ საერთო შრომა, რომელიც მტრულის თვლით არ უყურებს ხალხის კეთილდღეობას და რომელიც თავის თავს ხალხს თვითმპყრობელ ბატონად არა სთვლის.

მეორე გზა უფრო ეკლიანი და სახიფათოა: სათათბიროს წარმომადგენლები ხალხის არჩეულნი არიან იმ პირობით, რომ ისინი ხალხს მოუპოვებენ თავისუფლებას. ხალხისაგან ამორჩეული პირები, ამიტომ, ვალდებული არიან ნებით თუ ძალით გამოჰკვიდონ ხალხისათვის შესაფერი პოლიტიკური უფლებები იმათ, ვინც ღღემდის ხალხს მხოლოდ ამცირებდა და ყვლეფდა...

ჯერ სათათბიროს სხდომები დაწყებული არ იყო და ყველასათვის უკვე ცხადი შეიქმნა, რომ ხალხის წარმომადგენლები მთავრობის ბრმა მორჩილებას არ ისურვებენ და, სადაც საჭირო იქნება, მთავრობასთან აშკარა შეტაკებასაც არ მოერიდებიან. არჩეულებში 32 კაცი უკიდურეს მემარცხენე პარტიებს ეკუთვნის, 50 გლეხთა კავშირის წევრია, 48 სხვა და სხვა ეროვნების მემარცხენე წარმომადგენელი, 145 კონსტიტუციონალ დემოკრატი, — გარკვეული მემარჯვენე კი მხოლოდ 87 წევრია. სოციალისტების და გლეხთა კავშირის გამხდლობა ხალხისათვის სხვადასხვა უფლებების მოპოვების საქმეში ყოველივე ექვს გარეშეა, კონსტიტუციონალ-დემოკრატიულ პარტიის წამდელი ხასიათი კი გამოირკვა ამ პარტიის მესამე კრებაზე, რომელიც ახლა ხან მოხდა და რომელზედაც დამსწრე წევრებმა მთავრობის მამართ დიდი შეურთებლობა გამოიჩინეს. წარმომადგენლებად არჩეულნი არიან ისეთი პირები, რომელნიც სათათბიროში მხოლოდ სათათბიროდ არ მიდიოდნენ, რომელნიც, პირიქით, წინეთ ყოველთვის მოითხოვდნენ დამფუძნებელ კრების მოწვევას და იმათ დასჯეს, ვინც ახლა რეაქციის ან „წესიერების“ სახელით დათარეშობენ რუსეთში.

ამნაირად, სათათბიროს წევრთა დიდი უმეტესობა ოპოზიციონერია. ამ ოპოზიციონერობას ისინი გამოიჩინენ პირველად იმით, რომ თავის თავზე ფაქტიურად აღებენ საკანონდებლო ინიციატივას, ე. ი. ისთ საქმეების შესახებ დაიწყებენ მსჯელობას, რომელიც მათ მთავრობისაგან განსახილველად არ ჰქონდათ გადაცემული. — და ამ ინიციატივას ისინი გამოიყენებენ იმისთვის, რომ ხალხს მოუპოვონ საჭირო პოლიტიკური უფლებები, რომლის აუცილებლობა ყველა მემარცხენე პარტიის პროგრამაშია აღნიშნული. მართლაც, სათათბიროს პირველსავე სხდომაზე წარმომადგენლებმა აღძრეს საკითხი საყოველთაო ამნისტიის შესახებ. ჯერ კიდევ გაუბეფავდ ლაპარაკობენ სათათბიროს წევრები, ზოგი

პირდაპირაც აცხადებს, ამნისტიის საკითხს ისეთ სახით ნუ დაუწყებთ მთავრობას, რომ იმ შემთხვევაში, ~~სადაც მთავრობის წევრები მთავრობასთან შეტაკებას დაიწყებენ~~ უარი შემოგვითვალა, ჩვენ იძულებული შევქმნებით ~~მთავრობასთან შეტაკებას~~ შევებრძოლოთ მთავრობასა — ხალხმა კადევ სხვა, უფრო ძირითად უფლებების მოპოვება დაგვაულო მთავრობასთან შეტაკებას ახლა მოვერიდოთ, სხვა დროს, როდესაც ჯერი იმ ძირითად უფლებებზე მიდგება, უფრო დავეკვირდება მხნეობა და გამხედლობა. ამასთან ერთად მთავრობასთან ბრძოლის დასაწყებად საჭიროა ვიცოდეთ, რომ ხალხს, სათათბიროს გარეშე მყოფი, მხარს დავეკვირვს ბრძოლაში და ამით გამარჯვებას გავვადვილებსო.

ამიტომ ყოველი პოლიტიკური პარტია და ყოველი შეგნებული ადამიანი ვალდებულია ზნეობრივი დახმარება მიანიც გაუწიოს სათათბიროს: ყველას უნდა ახსოვდეს ის საგულისხმო სიტყვები, რომელიც 1871 წელს საფრანგეთის ეროვნულმა კრებამ წარმოსთქვა:

„მოკალაქენო! ახლა თქვენს უმთავრესს, ძირითად უფლებზეა საქმე და თქვენც თავი უნდა გამოილოთ მის მოსაპოვებლად. თქვენი წარმომადგენლები თქვენი მხნეობის იმედით არიან და თქვენგან ვაბედულ დახმარებას ელიან. ყველანი საერთოდ გვეყდრებით, — შეერთდეთ ეროვნულ კრების გარეშე, რომელიც თქვენს საქმეს იცავს, რომელიც თვითონ თქვენი სახეა, თქვენი სურვილების გამომხატველი, თქვენი ხსნა და თქვენი იმედი.“

სათათბიროს ახლანდელი წევრება გრძნობენ თავიანთ მოვალეობას და ზნეობრივ პასუხის მგებლობას ხალხის წინაშე და სწორედ ამიტომ წინდახედულად იქცევიან, რ მადვილად და უსარგებლოდ არ დაჰყარონ თავისი ძალა და იგი უმთავრეს პოლიტიკურ უფლებათა მოსაპოვებლად მოსალოდნელ ბრძოლისთვის შეინარჩუნონ.

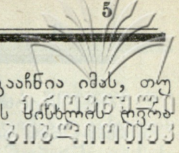
და რაკი სათათბიროს უმთავრესი ძალა სათათბიროს კედელთა გარეშე არის, — ხალხში, ხალხის თანაგრძნობაში, — ამიტომ ხალხშიც ეს თავისი თანაგრძნობა არ უნდა მოაკლოს სათათბიროს წევრებს და მხად უნდა იყოს, რომ ყოველ წუთში მხარი დაუჭიროს თავის წარმომადგენლებს ძველ წიბილების მომხრეთა დასამარცხებლად.

ბ. ს.

ხალხის შეხება და რეჟიმუში

როდესაც აჩსებული საზოგადოებრივი წყობილება არ ეთანხმება ხალხს მოთხოვნილებას და გაბატონებული წრეები ეწინააღმდეგებიან სახელწიფოში საჭირო რეფორმების განხორციელებას, მაშინ ხალხში აუცილებლად თავს იჩენს უკმაყოფილება, რომელიც თანდათან იზრდება და ბოლოს აშკარა ბრძოლის ხასიათს იღებს. — იწყება განმათავისუფლებელი ბრძოლა, რევოლუცია, რომელშიაც პირდაპირ მონაწილეობას იღებს ყველა, ვისაც აწმყო არ აკმაყოფილებს და ვისაც მოსალოდნელი ახალი წყობილება. სრულ ბედნიერებას თუ არა, მდგომარეობის გაუჯობესებას მაინც უქადის.

ასეთი იყო მდგომარეობა რუსეთში, სადაც თვითმპყრობელობის დამცველი და უმაღლესი წარმომადგენელი წრეები მათგანვე დამონებულს და დქვეითებულ ხალხს ყვლეფდნენ და ბუნებრივ განვითარების ყოველივე საშუალებას უსპობდნენ. თავის არა პრდაპირ გადასახადთა სისტემით მთავრობამ ძირდასცა გლეხობა და შესაძლოდ გახადა სოფლებში ყოველწლიურ შიმშილილობის გაჩენა. პოლიციის და აღმინისტრა-

ტიულ თვითნებობის გაძლიერებით იგი უშლიდა მუშა ხალხს ეკონომიურ ბრძოლას და ციხეში აგზავნიდა ყველას, ვინც ცდილობდა ხალხში შეგნების შეტანას. მან მოსპო, არაოდ გახადა ხალხის თვითმართველობა ქალაქებში და სოფლად, მან ეროვნული და სარწმუნოებრივი დევნა დაიწყო და ხალხის სხვა და სხვა ნაწილი ერთმანეთს გადაამტერა. მანვე თავის ახლობელთა გასამდიდრებლად გამოიყენა თავისი უსაზღვრო უფლება!... და ყველა ამ საქმეში მთავრობამ იმდენი ადგირ-ახსნილი თვითნებობა და სრული უნიჭობა გამოიჩინა, რომ შეუძლებელი შეიქმნა სიჩუმე, — ხალხი ამოძრავდა, ავიღდა, ხალხის ყველა კლასი, ყველა ნაწილი თანასწორად გრძობდა ცვლილების აუცილებლობას, რადგან ყველა ხედავდა, რომ მთავრობის პოლიტიკის ხალხის ყველა ნაწილი უფსკრული-საკენ მიჰყავდა...

რაკი მთავრობა ყურადღებას არ აქცევდა ხალხის უკმაყოფილებას და მის გამოთქმის ნებასაც კი არ აძლევდა არავის, ამიტომ აუცილებელი შეიქმნა ყველა ის გაბეჯული მოქმედება, რომელიც განმათავისუფლებელ ბრძოლის სახელით რუსეთის სხვა და სხვა კუთხეში მოხდა. არსებული წყობილება ყველასთვის საზარალო იყო და ამიტომ ყველა იღებდა და ახლაც იღებს მხურვალე მონაწილეობას განმათავისუფლებელ მოძრაობაში.

მაგრამ ყველას ერთგვარ მონაწილეობის მიღება არ შეუძლია და ამას არც თვითონ საქმის ვითარება მოითხოვს. მართალია, საავტორიტარო კრებებზე ჩვენ არა ერთხელ გავვიგონია ზოგიერთების საყვედური, რომლითაც ისინი მოწინააღმდეგეთა დამკვირვებლად ცდილობდნენ, ისე არ იქცევით როგორც ჩვენ, — ბარკადებზე არ გამოხვალთო, მაგრამ ასეთ საყვედურის თქმა მხოლოდ მოქმედის ბავშვურ უგუნურების გამომხატველია, — ყოველმა შეგნებულმა ადამიანმა იკის, რომ რევოლუციამ მარტო ბარკადებზე გამოსკლათ არსად არ დაწყებულა და არ გათავებულა. ბარკადებზე გამოსვლა ბრძოლის მხოლოდ ერთი ნაწილი არის, რომლის აუცილებლობა ხალხის განთავისუფლების საქმეში მხოლოდ იმას სწამს, ვინცა ჰგონია, რომ ყოველ ერას პოლიტიკური განვითარება ერთხელვე არსებულ შაბლონებს მისდევს; — რაკი სხვაგან ბარკადები ყოფილა, — ამიტომ ჩვენშიაც ასე უნდა მოხდესო. ამის მთქმელი იმ რუს ლენერლებს მოგვაგონებენ, რომელნიც უკანასკნელ რუსეთ იაპონიის ომის დროს ამბობდნენ, — ხელჩართული შეტაკება უნდა მოხდესო, ხელჩართული შეტაკება ყოველთვის ომის ბედს სწყვეტავდა და აქაც აუცილებლად მოხდებო. მაგრამ ამ განიერ ლენერლებს იმედი გაუტრუვდათ, სამიარ ტენიკის განვითარებამ ომის ხასიათი შესცვალა და ხელჩართულ შეტაკების მქადაგებელნი ისე დაბრუნდნენ ომის ველადან, რომ თვალთაც არ უნახავთ მოწინააღმდეგე, რომელიც ყუმბარებით ანადგურებდა რუსის ჯარს. იცვლება სამიარო ტენიკა და მასთან ერთად აუცილებლად იცვლება მებრძოლთა ტაქტიკაც. ასევე სახელმწიფო წესწყობილების შეცვლას საქმეში არ შეიძლება დღესაც იმავე შაბლონების იმედით ვიყოთ, რომელიც გამომდგარა ოდესმე, როდესაც ჯარების შეიარაღება სხვა იყო...

უსაფუძვლო და უადგილო იყო შემოხსენებული დაცინვა. — დღეს-დღეობით რევოლუციის ბედს ბარკადებზე არ წყდება. რთულ სარევოლუციო მოძრაობაში აქა იქ, რასაკვირველია, ბარკადებსაც შეიძლება მიეკეს ადგილი, მაგრამ ეს დიად ბრძოლის ცალკე ეპიზოდი იქნება, — სასარ-

გებლო, უმნიშვნელო ან მანებელი, — ეს გააჩნია იმას, თუ რამდენად საჭირო იყო ამა თუ იმ ადგილას მისხრობის დრო და ჯარებთან აშკარა ბრძოლა.

ეს აგრება გართულდა და ერთი დაკვრით არც ერთ არასსურველ მოვლენის მოსპობა არ შეიძლება. რუსეთში დღევანდელ მბრამდის საზოგადოდ ბარკადები არ გამართულა, მაგრამ განა უზარკადებოდაც ცოტა იყო თავდადებული მუშაკი, რომელმაც ხალხის განთავისუფლებას თავი შესწირა? ცოტა იყო ისეთი ადამიანი, რომელმაც სიტყვიერ, წერით, საქმიან შეგნება შექმნა და ხალხში იმ მიზნით, რომ გამოვზიზღებულ ხალხს შეემდეგ მოეპოვებინა საჭირო უფლებები სახელმწიფოში?

ხალხის შეგნება უფრო ძლიერი იარაღია განმათავისუფლებელ ბრძოლაში, ვიდრე ბრახუნინგი და ნაგანი. ხალხის პოლიტიკური აღზრდა უფრო ძნელია, ვიდრე ბარკადებზე წითელ დროშის აფრიალება. ხალხში საერთო ცნობებისათვის საჭირო ჩვეულებების დამყარება უფრო სასარგებლოა, ვიდრე მარალფარდოვან სიტყვებით მიტინგებზე მსმენელთა დატკობა...

მაგრამ ხალხში შეგნების შეტანა, ხალხის პოლიტიკური აღზრდა, ხსენებულ ჩვეულებების გავრცელება არც ისე ადვილი საქმეა, რომ ამ საქმის შესრულება ყველამ შეიძლოს მართლაც, პარტიულ პროგრამის შესახებ გახეობრებულ სიტყვების წარმოთქმა საავტორიტარო მიზნით, როდესაც ამ სიტყვის წარმოთქმელი გაკვირვებულ და ამ გაკვირვებთ აღუღვესულ ხალხს ეუბნება, — მიიღეთ ჩემი პროგრამა და გიხსნით ახლანდელ გაკვირვებიდანო, — ასეთნაირად დაყენებული პრობლემა ხალხში შეგნების შესატანად ვერაფერი საშუალებაა. ჩემ ღმერთს ევედრე და მაშინ დავიფარავო, — ეუბნება ხალხს რუსის მთავრობა და თავის მფარველობას უსაობს იმათ, ვინც სხვა სარწმუნოებას ადგია. ჩემი პროგრამა მიაღე და გიხსნით — ამბობს ხალხში ავტორიტარი. სახელმწიფოში ზოგერთი, მთავრობის ასეთ მოქმედების გამო, სარწმუნოებას იცვლის ურია ინათლება, სხვა ქრისტიან სარწმუნოების მიმდევარი მართლმადიდებლობას იღებს, მაგრამ ამით იგი მხოლოდ გარეგან სახეს იცვლის, — მის აზროვნებაში არავითარი ცვლილება არ მოხდება, იგი არ დაწმენდებულა, რომ მართლმადიდებლობა სხვა სარწმუნოებას სჯობდეს. ასე პარტიულ ავტორიტარის დროს იმ პირობებში, რა პირობებშიაც ახლა რუსეთის ხალხია, ზოგერთი გარეგანდ ემხრობა პარტიის პროგრამას ისე, რომ ხშირად მის ავტორიტარობის განხილვაში არ შედის, — ამ მოძრაობით აპირებს იგი თავის მდგომარეობის გაუმჯობესებას და არსებულ უსაზარტოების მოსპობას, და როდესაც ხალხის ესა თუ ის ჯგუფი ხალხის „ხელმძღვანელობას“ კისრულობს, პარტიის უკომპრომისი იდეოლოგები ამ ჯგუფის „გამოვზიზღებაზე“ ლაპარაკს იწყებენ. „შეგნებულად“ სთვლიან მას და ქება-ადებათ იხსენიებენ. მაგრამ თუ ვინმემ გაბედა და პარტიის პროგრამის რომელიმე მუხლს ან პარტიის მეთაურთა რომელიმე მოქმედებას კრიტიკა თუ გაუწია, მაშინ ისევე ეს იდეოლოგები ამ კრიტიკულ მსჯელობას დალატად სთვლიან, შეუგნებლობად სახავენ...

თქმა არ უნდა რომ იმ პარტია, რომელიც ასე იქცევა, — ხალხში სექტანტობას უფრო ავტორიტარებს, ვიდრე შეგნებას...

მართლაც, შარშან ხალხის მტრად, მის მოლატატედ, ბუჩუედ და უტოპისტად აცხადებდნენ ჩვენებურა სოციალ-დემოკრატები იმათ, ვინც მათს ავტორულ პროგრამაში ეკვის თვალთ უყურებდა ჩამონაჭრების პოლიტიკის დააცხადებდა,

რომ საერთო რევოლუციის დროს, იქ, სადაც რვა საათიან სამუშაო დღეზე ლაპარაკია აღძრული, არ შექმნება სოფლად საადგილმამულო რევოლუციის განსაზღვრა ჩამონაკრებით. ეს წინააღმდეგობა მაშინ „შეგნებულ“ იყო. ახლა კი, როდესაც თვით ცხოვრებამ დაიწყო საციალდემოკრატიებს, რომ გლეხობა „ამ პროგრამით“ მათ არ მიჰყვება და ცალკე პარტიის დაარსებას აპირებს, იქ, რუსეთში, პარტიის წარმომადგენლებმა გადაწყვიტეს თავიანთ პროგრამის შეცვლა და ამ პროგრამაში ზოგიერთი ისეთი მუხლი შეიტანეს, რომელიც შარშან პარტიის იდეოლოგიებს ჩვენში ხალხის ლალატად წიგნებოდათ. ახლა, პარტიის ახალ გადაწყვეტილების ძალით, ჩვენებური იდეოლოგიებიც ახალ პანგზე დაიწყებენ „შეგნებულ“ სიმღერას, სოფლად პროპაგანდისტები იმის ქება-დიდებას მოჰყვებიან, რასაც ამ ნახევარი წლის წინეთ თვითონვე „შეგნებულად“ ჰკიცხავდნენ, და ხალხიც „შეგნებულად“ ისევე მათ ხელმძღვანელობას დაემორჩილება.

ყველასათვის ცხადია, რამ აქ ეს ცვლილება „შეგნების“ შედეგი არ არის ისევე, როგორც არ არის შეგნების შედეგი რომელიმე პოლიციელის ლიბერალობა, რომელსაც მისი მთავრობა ძალადობის და თვითნებობის მოსპობას უბრძანებს. პარტიულმა სრულიად რუსეთის კრებამ გადაწყვიტა! მისი გადაწყვეტილება სავალდებულოა აქაც, კავკასიაში. თუ მართლს ამბობდნენ შარშან აგრარულ საკითხის შესახებ ჩვენებური პროპაგანდისტები, მაშ პარტიის ახალი გადაწყვეტილება და თვით პროპაგანდისტების ამ გადაწყვეტილების თანახმად ქადაგება ხალხის ლალატი და ხალხისთვის საზარალო უნდა იყოს, რადგანაც ჩვენში სოფლის მდგომარეობა ამ ნახევარი წლის განმავლობაში არაფრით არ გამოცვლილა, — და ნუ თუ ჩვენში ის, რაც შარშან მიგნებელი იყო, დღეს ხალხისთვის სასარგებლო შეიქნება მხოლოდ იმიტომ, რომ ასე გადაწყდა სრულიად რუსეთის პარტიულ კრებაზე, და ნუ თუ ხალხის ასეთი თუ ისეთი მოქმედება დამოკიდებული უნდა იყოს პარტიის გადაწყვეტილებაზე და არა ადგილობრივ პირობების შესწავლასა და შეგნებაზე?

ხალხის ყოველი მოქმედება იქ, სადაც ხალხს თავისუფლება არა აქვს მოპოვებული, სხვის ბრძანების ასრულებაზეა დამყარებული. იქ კი, სადაც ხალხი თავისუფალია, მის მოქმედებას სარჩულად უდევს ან ნდობა და ან შეგნება. ვინც დაჰკვირვებია ჩვენი საზოგადოების მდგომარეობას, დავერწმუნება, რომ ბრძანებლობა და მუქარა თვით განმათვისსუფლებელ მოძრაობის სათავეში მდგარ პარტიებისაგან არა იშვიათი მოვლენა იყო და რომ ამ მხრივ შეგნებულ მოქმედების სახელით სადღებოდა ხშირად ის, რაც ნამდვილად შიშით და მორიდებით იყო გამოწვეული.

მაგრამ ბრძანებლობასთან ერთად ზოგიერთი პარტიის წარმომადგენელი ხალხს „ნდობას“ სთხოვდა, არა იმ ნდობას რომელიც აუცილებელია ყოველივე საერო მოქმედებისთვის, არამედ „ბრმა ნდობას“, უკრიტიკო ნდობას, მათ ავტორიტეტის წინაშე მუხლის მოდრეკას, რაც ხშირად ზნობრივ ძალადობის ხასიათს იღებდა. ბიუროკრატიულ რეჟიმში აღზრდილი იყვნენ ხალხის განთავისუფლებისთვის მებრძოლნი და თავიდან ვერ აიცილებს ზოგიერთი თვისება, რომელიც ბიუროკრატიულ რეჟიმის დამახასიათებელია. მთავრობაც ამბობს, ჩემ ბრძანებას ნუ გადაუხვევთო, მთავრობაც აცხადებს, კრიტიკის თვლით ნუ შეხედავთ ჩემ ნაშრომს და დამენდევითო.

„შეგნებად“, ხალხის გამოფხიზლებად მიიჩნია მთავრობას ხალხისგან მის ბრძანებათა ბრმა მორჩილება და ასევე შეგნების სახელით ნათლავს ზოგიერთი პარტია ხალხის მოქმედებას იქ, სადაც ხალხი, ხშირად ძალა-უნებურად ან ძალდატანებით ეკედლება მას.

შეგნება მოითხოვს აწმყო მდგომარეობის და მოსალოდნელ ახლო მომავლის გათვალისწინებას. პარტიულ პროგრამის თავიანთი ცემა, სექტანტობა, „მოსალოდნელის“ მაგიერად „სასურველ“ მომავალზე მუდამ ლაპარაკი და თავის დაჯერება, რომ ეს „სასურველი“ უთუოდ ეღირსება განხორციელებას ახლავე, ხვალვე, — ეს შეგნება კი არა, ეს გატაცებაა!.. როდესაც ხალხში შეგნების შესატანად გამოსული პროპაგანდისტი აცხადებს, — ჩემი პარტიის პროგრამა მიიღეთ და ახლავე სრული ბედნიერება დამყარდება დედამიწაზეო, — იგი ხალხს აბრმავებს და უშლის შეგნებას. და განა ცოტა იყო ისეთი პროპაგანდისტი ჩვენ სოფლებში, რომელიც აცხადებდა, რომ ახლავე მოხდება სოციალური რევოლუციაო!

ვისაც მართლა სურს, ხალხი შეგნებულად ემბრობოდეს რევოლუციის, ის არ უნდა მალავდეს, რომ ამ რევოლუციის უახლოვესი შედეგი იქნება არა სოციალიზმი, არამედ ბურჟუაზიული დემოკრატია, რომ სოციალიზმის განახორციელებლად საჭიროა საწარმოო ძალთა შესაფერი განვითარება, რომ საამისოდ არ კმარა მხოლოდ წარმომადგენელთა სურვილი. საჭიროა იცოდეს ხალხმა, რომ დეკრეტით, საკანონდებლო კრებულის გადაწყვეტილებით არ შეიძლება სოციალიზმის განხორციელება, რომ ამიტომ რუსეთის საკანონდებლო კრებულშიაც ხალხის წარმომადგენელს მხოლოდ იმდენად შეუძლიათ ხალხის, — გლეხობის და თვით მუშა ხალხის სასარგებლოდ აქტივ მონაწილეობის მიღება სათათბიროს მოქმედებაში, რამდენადაც ეს წარმომადგენელი დემოკრატია, რომ თვით სოციალდემოკრატი წარმომადგენლებიც იძულებული და ვალდებული იქნებიან პარლამენტში მხოლოდ დემოკრატობა ჰკიცხონ, რომ ამიტომ არ შეიძლება თქმა, ვითომც „დემოკრატია ჩვენი უდიდესი მტერი იყოს,“ როგორც ამას სწერდა და ახლაც ამბობს მუშა ხალხის ზოგიერთი „იდეოლოგი.“

იდეოლოგიების ასეთი შიში დემოკრატიის წინაშე ადვილი ასახსნელია. დემოკრატია ამ იდეოლოგიების მართლაც რომ მტერია, რადგანაც დემოკრატია უპირველესად ყოვლისა ამბობს, რომ ყველგან და ყოველთვის უნდა ბატონობდეს ხალხის ნება და არა მეთაურების და იდეოლოგიების სურვილი, დემოკრატია ამისთვის ცდილობს ხალხში საზოგადო შეგნება და არა პარტიული სექტანტობა შევიდეს, დემოკრატია ხალხს უჩვენებს, რა რეფორმები ან რა მოქმედებაა საჭირო დღეს, დღევანდელ პირობების შესაცვლელად და არ იტაცებს ხალხს გრძნობას შორეულ „საქაო სამოთხის“ აღწერით. დემოკრატია ხალხის გონებას მიმართავს და სულით და გულით ეწინააღმდეგება იმ ბინძურ დეჰავგობას, რომელიც ასე საჭიროა ზოგიერთ პარტიულ მოღვაწისათვის, რომ ხალხის გული დროებით მაინც მოიგოს და ამით თავისი ბატონობაც ხალხში უზრუნველ-ჰყოს.

ამიტომ ხალხის შეგნების, ხალხის გამოფხიზლების მტერია ის ადამიანი, რომელიც არავითარ საშუალებას არ ზოგავს იმისთვის, რომ ხალხს დემოკრატიაზე გული აუცრუვოს და დემოკრატები მტრად დაუსახოს. ხალხის შეგნების მოწინააღმდეგე ის, ვინც გაიძახის: „ჩემ ვარ უფალი და ღმერთი შენი, ჩემს მტერი სხვა ღმერთ ნუ იცია!“ ხალხის შეგნების მო-

წინააღმდეგეა ის ადამიანი, რომელიც თავის პარტიის გაძლიერებას ხალხის კეთილდღეობაზე უფრო მალა აყენებს.

ასეთი ადამიანი ბრმაც არის, რადგანაც ხალხი მანე „გაბატონებულ“ პარტიასაც იმ თვლით შეხედავს, რა თვლითაც შეხედა გაბატონებულ ბიუროკრატის და ბიუროკრატისთან ბრძოლაში ნაცად საშუალებას გაბატონებულ პარტიის დასამარცხებლად გამოიყენებს.

ურაგაა.

ინგლისი 1819 წელს

(შელლისა)

მტარვლი გაჩერჩეტდა, მთლად დაუდგა თვლები! ირგვლივ შემოიკრება სულ შავ-ბნელი ძალები!..

ქვეყნის გამგედ დავგისვა ყველა მუქთა ხორები, მსუნაგობით მგლები და მისივე სულის სწორები!..

მტაცებელ ონავარი, სისხლით მოვრალი წურბელა მათთან შედარებითა არარაა სუყველა!..

დევნილს, მშვიერს და შიშველს ვინ დაუდგებს, აბა, ყურს? მას თხოვენ მორჩილებას და მონებრივ სამსახურს..

რის კანონ-სამართალი? აბა გაგიგონია? სახრჩობელა მოქმედებს, მეფეც თავმომწონია!..

მის შინა-ყმა სენატი გადაიქცა სულ ბოსლად და ცხვრის ნიღაბს იფარებს ბოროტების სამოსლად!..

უაზრო განაჩენებს იგი როშავს და როშავს... მაგრამ შურის ძიების უკვე ვხედავთ ჩვენც დროშას!..
დ. თამაშვილი

ცმცხლითა და მახვილითა

(გაგაძელება)

როგორც ხსურში, ისე ცხინვალში მრავალი ჯაშუში და პრ-ოკატორი გამოჩნდა, რომლებიც დაუძღვებოდნენ ჯარს და ეუბნებოდნენ: ეს პრზაგანდისტი, ეს რაზმელია და სხვა. ვიცოდნენ კი მიუთითებდნენ ეს ვაჟბატონები, ჯარის კაცები იჭერდნენ, მათ სასლ-კარს სვწავდნენ და ცხიკში ისტუმრებდნენ.

ერთს ამ გვარ ჯაშუშს სოფ. კესეში თოფი ესროლეს, მაგრამ ვერ მოარტყეს. ჯარი დამის 2 საათზე აფიცრის უფროსობით გაეპესაფრა ამ სოფლისკენ. შემოარტყენ კამანძის სახლს. კამან-

ძისთან ერთად სახლში უოფილიყო მისიუკადე, რომელიც ჯარის მოახლოებაზე გადაურდა ფანჯრიდან და გაიქცა. გვერდულ თოფები დაუშინეს და შიშიველ დასტრეს. შემდეგ შენჭერეს კანაძე და მოჭკაეს. 16 ტუყვის ჭრილობა ჭჭანდა და ეს არ აკმარეს თურმე, შუბებითაც დახვრიტეს. მის სახლებს ცეცხლი მისცეს. შემდეგ დაერთნენ სახლს, დაუწვეეს ცემა-ტუყმა. ჯერ ესროლეს სოფელს, შემდეგ გადასწვეს 9 დუქანი და ცხინვალისაკენ წამოვიდნენ. სხვა უეგაფერს რომ თავი დაჯანსათო, იმდენი ქათმები ჩამოივანეს ამ სოფლიდან, რომ შორე დღეს ცხინვალში ჯარის კაცებმა ნადიმი გამართეს და ჭქუს ჭკრში ისროდნენ.

სოფ. ხეთში დაიჭირეს რიი რაზმელი: ჭავჭავაძე და ესია-შვილი. ჭავჭავაძე მოჭკაეს, ესიაშვილი დასტრეს. შემდეგ კონდახებით სტეშეს ისე, რომ შორე დღესვე გარდაიცვალა.

სოფ. კორნისში დაეცნენ მღვდელს ალ. ქაწომიშვილს, 24წ მ. იუფად წაართვეს და რაც რაზე ავეჯუელობა ჭჭანდა სულ წამოიდაეს. შემდეგ საბძელი გადასწვეს. გადასწვეს ავრეთვე სახლ-კარი რამდენიმე რაზმელს.

სოფ. კორნისში და წუნარში დაქცეაეს რამდენიმე სახლი რაზმელების, სოფლები დაძარცვეს და სახლსაც ბევრი სტეშეს.

სოფ. ქემერში სპი დღე იყო ჯარი, სახლებს სხსრეკაქენ, ეძებდნენ ვითომ რაზმელებს. რა დღე დადგებოდა სოფელს, ადვილი წარმოსადგენია, მაგრამ ეს არ აკმარეს ამ სოფელს, გააუპატიურეს სპი ქალი. ერთ ამ გაუპატიურებულ ქალზე კახაკების აფიცრის დაზარაობდა ცხინვალში: „წინა დღით ვნახე ეს ქალი; — გასათხოვარი, ჯან-სადი, ჩასუქებული იყო, წითელი ღოუები ზედასკვებოდა; შორე დღეს ვნახე, — გამხდარი, გაფითრებული, ერთ დამეს ისე გაფუჭებულიყო, რომ ცნობა გამოჭარდა, — შერხავდა, შერხავდა ნაში კახაკთ.“

სოფელ დიბში სპი კახაკი შევიდა გლეხის ლეღაშვილის ოჯახში. სახლში დახვდათ ლეღაშვილის რძალი, მეღობჯი. კახაკები ეცნენ საბრალის და დაუწვეეს ბღაძიანი, მაგრამ ამ დროს შემოვარდა დედამთელი და, ეს საზიზღარი სტენა რომ დაინახა, გაფითრებული გვა კეტს და დეკრია კახაკებს. საშვილს თავი გაუწესა და კარში გამოვარდა. კახაკებმა ვეღარაფერა მოახერხეს თურმე, შემდეგ დაუწვეეს ხეწინა: ეს ხომ გვერე, გვერე, უფროსთან მაინც ნუდარ დაგვაბეზღებო. ეს იყო მას შემდეგ, რაც გარის მაცრის გენერალ-გუბერნატორმა ბაურვამ ორ თებერვალს შემდეგ ბრძანება გამოსტა: „ჩემ უწამელნი შოვიდა, რომ კახაკები და ჯარის კაცები მესოფრედებზე ძალ-მომხრებენ. ვაცხადებ, რომ დამინაშევით სას-ტიკად; შეუბრძლებლად დავსჯი, სამხედრო სამართალში მივეცმო.“ მაგრამ რა გამოვიდა, ლეღაშვილის რძალი გადაჩრა, მაგრამ იმავე დღეს, იმავე სოფელში წყარახე მახსწრეს ერთს გასათხოვარს ქალს, რომელსაც ჩაუთო წყალი მიჭჭანდა სახლში, და უსწინდისოდ ნამუხის ახადეს.

შიგ ცხინვალში დამე ერთ ურის სახლიდან გამოათრავს ემაწვილი ქალი და გააუპატიურეს ამ სტენას წაწყდა ქუნაში მიმ-ვადი ზოლიციის ბოქაული მ-ლა, მაგრამ კახაკები არ შეეშუენ და თავისი საზიზღარი საქმე ბოლომდე დაამთავრეს.

სოფ. ძარწვეში მივიდნენ კახაკები და ჯარის კაცები. სახლმა რომ ისინი დაინახა, აქეთ-იქით გაიფანტა. მთელი სოფლის ქალებმა ვეღარ მოასწრეს გაქცევა და ერთს დახტრეულ ბოსელში შეაფარეს თავი. ვიდაც უსწინდისის უთქვამს ჯარის კაცებისთვის: წამოდით, რა განგერთო, და მიუფენია ამ ბოსელში. ვით მკვლები ცნებრებს დარევის ჯარის კაცები ბოსელში მომწვედელ ქალებს... ადარ ჩრევედნენ არც მოხურებულებს, არც დიდას და არც მატარებ, არც გულ-შეწუხებულებს.

რამდენა ამგვარი საზოგადოებრივი ფაქტი მხნად ამ ხნის განმავლობაში ცხინველსა და ხალხს მხლო სოფელში, ვინ ჩამოთვლის. ინ ჩამოთვლა რა სკანდალი. საქმე ცხადია, ჯარის კაცთა რამდენ თუ სრული თავისუფლება ქონდათ მინიჭებულია, — შინაიქით, მათ აქვე ბედნიერად აღეცხნა. ამგვარი საქმე სასიძველედ მანხნად და მანხნათ.

მათი თავგასულობის წინა შეუძლებელია, გულის აღმოფხვრება იმ წერტილამდის მიდის, რომ დადინის გონება ესმის, კადამი ხელადან უგრძობა; სიტუაცია ვადრ ბოულობს, რომ დასწეროს, დასურათოს იგი. რომ იღობა მთელი ქართული ლექსიკონი და უკვლავ სიტუაცია ჩათვალავთ, ვერ იპოვით ერთს სიტუაციას, რომელიც შეძლება მოგონებთ გამოთქვით თქვენი აღმოფხვრება. გულის თქმა, წერობა, უკვლავ სიტუაცია მკრთადაა, სურტი, მისხნის ვერ აღწერს...

ერთს ჯარის კაცს ჰქვიათ, როგორ: საქმეა? — ქალები კარგი ჰქვიათ, მაგრამ უბედურობა ის არის, ხალხი ძალიან ღარიბია — უმსუსხა ნახვრად დაღონებულია ჯარის კაცმა. აი, თუ გნებავთ, უბრალო, მარტოვი დახსიათ იმ სურათსა, რაც ამ უმად ხელები ჩვენი ქვეყანაში.

მას სხადან ჯარის კაცთა ვინათ ხელა როგორ უტოროთ თავი მათ უფროსებს, — აფიცრებს. უკვლავ შეტეხილია სხელიც კითხვა და წველა-ქრულვა დაიმსხვლა კახეთს ერთმა აფიცრმა იგი დღე კ — ტოვია. მისი დევიზია: მთხანა, ხმადი და ტუვია. რა სოფელშიც მივა, ის სოფელი სოფელი აღარაა. მრთავანდისტი, რეკლამური სახელების გახსენებაც ცოცხალს ჰქვიათ. თვითონვე ამბობს, არ დაინდობ, არ შევობრალბე: რც ქლსა და არც ბტარსაო. სულ მას ნატობს, გიორგი მანბელი (რამის უფროსად ეუბო) ჩამატების ხელშია. რომ ჩვიდვლად ხელში, ჯერ 150 რთხს დაგვრავ, ფერმალი კარგი მუხს, უცხად მარჩის, შემდეგ დაგვრავ კიდევ 150 და, გორის ცხენში რომ გაგვყავნი, მე თვითონ გავევები და გზაში ჩემის ხელთ მოგვავაო. კახელებთან ქეთობდა ერთხელ, მთავრად რადცავე ეს მანბელი, წამოვრდა ზეზე ცოფ-მორული და კახეებს მიუბრუნდა: „ძებო, მანბელს რომ დავიჭერ და გორში გატანო, გზაში გაქცევა?! — გაქცევა, თქვენი კეთ — ბავ! — უმსუსხე კახეებსა. — შერა? — შერე მოგვადგო! — როგორც ძაღლს? — როგორც ძაღლს, ურს! — დადროდეს კახეებსა.“

ერთხელ ამ აფიცრის სდგომის გვერდზე გადარა ერთმა მთვრალმა ოსმა, იმის ფანჯარასთან უდაბლად ფეხი გაუსხლტა ტალსში, წაიქცა და ჯიხი ფანჯარას მოუხვდა, მინა გატეხა. გამოვრდა კარში ეს უმსუსხალი კახეებით, გამუყელ-გამომუყელთ უღმერთოდ სცემს, 4 ღუქანი განადგურა და გამარჯვებული სახლში დაბრუნდა.

რას არ სხადობდა? დათვრებოდა ღუქანში კახეებთან ერთად და უცხად, დამე, მთინდამებდა რამელიმე სოფელში განვარდების, — *Идемъ, братцы на рекогносцировку!* — ეტოვდა კახეებს, და წავიდოდენ. წარმოადგინეთ, რა დღე დადგებოდა იმ დამეს სოფელს?

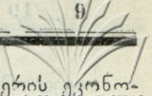
შერე აფიცრის კნეო დათვრებოდა სადმე თავის ცოლთან ერთად და გამოვიდოდა ქუჩაში. ამ დროს ცხინველელს შემიდგო სურათი გადამებოდათ ხოლმე თვალწინ: წინ მიდის აფიცრის კნეოს შვილი, 14 წლის ქალი, და თამბობს, უკან მისდგეს მამა და დაიარსა ურავს, გვერდზე მისი მთვრალა ცოლი მოჰყავს ხელით შერე აფიცრს, ხოლო კახეები მოსდევნი მათ აქეთ-იქედს და გამუყელ გამომუყელთ სცემენ: ქელი მოუსდეთ ჩვენს აფიცრსო...

როდესაც უსაყვარლები აფიცრებს, თქვენი ხელქვეითნი მასსა და მას სხადან, საზოგადოებრივად, დანდობა არავისა აქვთ, აფიცრები დიდის მტკნარტუვლობით თავს მართლმადიდებლად — თავი ვინთ ხელქვეითებსაც ამართლებენ: — შედით ჩვენს დასაქმებულს ან კახეების მდგომარეობაში, — აღეგებულის ხმით დაპარავობდა ქალების ერთ საზოგადოებაში კახეთს აფიცრთა თავადი კ — ტოვი, რომელსაც ზევით გვეხდა დაპარავი, — ეს რამდენიმე წელიწადია, კახაკს მიუტოვებია სახლ-კარი, ოჯახი და აქ სამსახურში გამოუწვევიათ იქ, სახლში, ცოლ-შვილი მიმხელით ესტობს, ოჯახი ეღუპება, უკვლავთი უმარტონად მიუტოვებია, უთვალ დღე მის დის სახლიდან წერილები, რომელშიც ცოლი აუწერს უთვალ ტატირებს, მიმხილს, წყურვილს, შვილისა ან მასობელის ავადმყოფობას, სიკვდილს, ის კი სამსახურშია, არ შეუძლიან ერთი დღით მანც დაბრუნდეს თავის ოჯახში და არც იმის, როდის დაბრუნდება. არც დღე, არც დამე კახეებსა და მის ცხენს მოსვენება არ აქვთ. დღეს რომ აქ ვართ, ხვალ იმერეთში გავიწავინ თავს, ზეგ გურიაში, მასვე ტფილისში და ამ გვარად ცოცხურ ცხოვრებაში ვართ. ცოცხლს რამდენიმე კვირა, რომ კახეები ტანთ ვერ გაიხდის, არც ძალი აქვს, არც მოსვენება, სცოვა, სცხელა, შან და უკვლავ ამ უბედურობის მიზეზი ვინ არის? ეს თქვენი რეკლამური ნიშნები არიან, რომლებიც ურავს აქაურობას და მრავალგვარ უწესობას ახდენენ გამტრუნი სხვა თქვენ კახეები, თუ რეკლამური სასტიკად მოგვადობა და დეროს: დარ მოგვანებს. ის ისე გამოცოცხლებულია და გამოცოცხლებული, რომ მხად არის მრთავანდისტი და რამელი კიბით დავლავს. ათვითონ მე, შარდ შორ ვადარებ, არავის არ დავინდობ. როდესაც რომელიმე რამელი ან მრთავანდისტი ჩემის ბრძანებით რთხესა სცემენ, რადცა გავგებავს სიმოვნებას ვგრძობ, თათქოს გულზე ვიღაც საჭურად მივხანს. რატომ? იმიტომ, რომ მეც იმავე მდგომარეობაში ვარ, როგორც ჩემი კახეები. ჩემი ტატირები იქამდის მივიდა, რომ მებრძობ დამხვავა, ან რითა ახსენება უკვლავ ის უბედურობა, რომელსაც თქვენ დაპარავობთ, — დასთავრავ აფიცრმა დიდის გამოფთვებით, რომ თავი იმართლა.

უკვლავ ეს კარვად გვემის და დავილი განსაკვირვება. სახლის მარტონს თუ უნდა, რომ ავი ძაღლი ჰქვადეს ოჯახში, უნდა დაპარავ დღისით სადმე ბნელს სადღოში, რომ ძაღლი ვერავის ვერ ხედავდეს და ვერავის ვერ შეეჩიოს, ცოტა უნდა აწამოს და კისერზე ჯაჭვი არ უნდა მამაროს. სადამოვე მოხსნის ჯაჭვს, გამოუშვებს კარში და ვი იმას, ვინც ეხოს ხალხი გაკარება. თავისუფლად მიშვებულ, მიმერ-მიწურვადი, მთელი დღის ნაშაში ძაღლი, დარბის ეხობი გამავებული მთელი დამე და ექებს სად წაიწამოს და ვის დაეცავს.

აფიცრის მიერ წამოყენებული განამართლებული სბუთები ამ მხრივ საფუძვლიანია. მაგრამ რას ნიშნავს ის გარემოება, რომ რეკლამური ნიშნები გამოცოცხლებულია კახეები ან სადღოთი მიშვადობა ხალხს სმარცხავს, ქალებს აუბატაურებს, მთელს სოფლებს ანადგურებს? ამაზე აფიცრები მსუსხს ვერ მოგვამენ. ამ შემთხვევაში ისინი ამბობენ: ევ ტუვილია, თვითონ რეკლამური ნიშნები სხადან ამ საქმეს და ჯარის კაცებს აბრავებენ.

ერთს წვეულებზე, რომელიც გორის, მზრანს თავად-ახსურთა წინამძღოლმა გაუმართა გორის და ღუშეთის მზრების ტენერად-გუბერნატორს და სადც მაწვეულნი იყვნენ „ბრწინავად“ ბარები, ერთმა კენიამ ტაბება და დაპარავი გამოტარა ტენერად-გუბერნატორს, რაც ხდება გორის მზრებაში, და, სსკათა შორის, მოუყვანა რამდენიმე მკვლავითი სოფლებში ქალების გაუბატოურებისა. ტენერად გუბერნატორმა ძალიან გაიფრ, — ხე თუ ევ მართალია? და შემიდგე დამატ, აღბად „ЕДИНОВЫМъ СЛУЧАЕМъ“ თუ იყოფო.

ორივე სიტყვა ამ გვან ნადიმებსე იმ დროს, როდესაც ჯან მრავალგვარ სახიზღარ ძალ-შობრეობას ასდენჯა გორის მას-სრის სოფლებში, როდესაც ჯან ანადგურებდა, სძარცვავდა, ნა-მუსს სდიდა მრავალ ოჯახებს და უფულ ფეხის გადაღმაზე ამ-ბობდა: საქართველო შეორდ უნდა დავაპურით, მთელი ქართვე-ლობა უნდა გაუსწოვითოთ, იმ დროს მასრის თავად-სახსურთა წინამ-დღეო სადილებს უმართავს იმ კაცს, რომელიც ამ ჯანს სთავადა მუდგას. რად ხდება, რითი ახსენება ეს გარემოება, თუ არ იმით, რომ გორის მასრის მარშალს უხარის რეაქცია, თანაურდნობის ჯანს სახიზღარ მოქმედებას და გულისთად მადლობას უმდგინს მას. ერთი გარემოება აქ საინტერესოა: თავად-სახსურთა მარშალი მოქმედებს, როგორც მარშალი, თუ როგორც კერძო პირი? არა მგონია, გორის თავად-სახსურთა უმრავლესობამ მოუწინაეს თავის წინამდღეს ეს საქციელი და დარსებუდაც არ დაჰგომის იგი.

ამ სადილზე გორის მასრის უფროსმა ხმამდღა კანცხადა: გორის მასრის დეკრის ვ.თ.მ. შუბ, უფულ დონისძაებას ვიხმ რ, რომ ქედი მოვანგრეინო, არ დავერიდებო ანავით რ ს.შუ.ლებს, რომ ცნობურება თავის კადანობტში ჩავაგლო, არ დავინდობ არც ქაღს, და არც ბავშვს, ბრადანსსა და უბრადოსო. ამას ვიხ:მ, თუნდ თვით სკემიფეუმცემითხრას, მაგას ნუ იხამო და შედეგ გამსამართლდინო. ამას ორივე სიტყვა დაუმტა გენერალ-გუბერნატორმა: ცხანჯ ლში გავიგეო, სომხებს უფმარები და იარდა აქეთ დ მდულაო; თუქ მართალი გამოდგა, ცხინვალს ცუდი დლე მოელის, პირდაპირ ზარბა-სხებს დავუშენთ და ვითი შენობა რა არას, იმასაც არ გავუშვებთ და უგრეველს, ასე რომ ცხინვანდიის სახელსაც კი მოვსზობთო.

ამ გვან სუბარს უკდებდენ უურს მასინძელი თავისი სტუ-მრებით და ზრდილობისად იღამებოდენ, ცდილობდენ ზურ-მარ-დით და სხვა და სხვა შესაქცეობით ზატოგი ეცოთ ძვირფას სტუ-მრებისთვის!

ცხინვალშიაც გაუმართეს ნადიმი ჯანის უფროსებს, აქ მეთა-ურობდენ სომხის ტერ-ტურებო: მცნობრებლებიც ძალა-ურებურად უნდა დასწრებოდენ ამ მხარელებას. მოგესხენებოთ, ერთგვარი სიმღერაა, თუ ვინმემ დაიწყო ეს სამღერა დასწრებინც ნება-ურე ბურად უნდა წამოგაკენ ფეხზე და ქელებო მიიხადონ. ასე იყო ამ სადილზეაც. ერთმა თვიტრემ, პირდაპირ გამოუცხადა: დედილობრე სსწავლებლის მასწავლებელ ქაღს: თუ ამ სადილზე არ დაესწრებოთ, რეალურდინებრად ჩავთვლით და დავტუსადებოთ.

ამ სადილზე დასწრენი უცხადებდენ ჯანის უფროსებს მორბი-ლებას, ერთგულებას და მადლობას, თვიტრებო კი ურჩეუდენ მათ: როგორც წინად ასრულებდით უფულგვარ პრძანებას და მასვრობის ერთგული იყავით, გინჩეოთ, ამას იქითაც ისე იყოთო. სადილის წინ გადაინადეს პრაკლისი ქართულსა და სომხურს ენაზე და ძლით შეკრებილი ხალხი ეკლესიაში ძალითვე დასწრქეს.

დაის, ალბად მართალია რუსის დედაკაცი, როდესაც ამბობს, ჩემო ქმარ უურკისია, რადგან არა მცემს ხოლმეო. ალბად ცემ.შა რადაც სიტკობება, რომელიც ადამიანს იზიდავს და აყვარებს მისი მხავრედის თავს!..

(შემდეგი იქნება)

ზნეობრივ მოძღვრების ისტორია საქართველოში

წერილი პირველი

ქველმოქმედება და საქველმოქმედო დაწესებულებანი

კარგა ხანია, რაც საქართველოში დიადმა მოძრაობამ იჩი-ნა თავი. ჯერ კიდევ ამ თხუთმეტი წლის წინად ცხადად ეტ-ყოზოდა, რომ ჩვენი ხალხის წინანდელი აზროვნობა ირყოდა და ხალხში ახალი მიმართულება ვრცელდებოდა; ეს მოძრაობა

და ძველებურ შეხედულობის შერყევა ქართველ ერის ეკონო-მიურ განწყობილებასაც შეეხო, მის ზნეობრივ და პოეტრივ ავლადიდებასაც. ახლა არავისთვის საიდუმლო არ არის, რომ მრავალ საუკუნეების განმავლობაში მზურვალე და წრფელ სასოების პატრონმა ქართველმა ხალხმა ეკლესიას თითქმის ზურგი შეაქცა და სრული გულგრილობა გამოიჩინა: ხალხს აღარ აკმაყოფილებ წინანდელი, მამაპაპური რწმენა და ზოგან სრულმა ურწმუნობამ მოიკიდა ფეხი, ზოგან კიდევ ეგრედ წოდებული რაციონალური მიმართულება გამეფე-ბული. სწორედ ბედნიერია ის განათლებული წრები ხალ-ხისა, რომელთაც შეუძლიანთ ამ დიად მოძრაობის სათავეში ჩადგენ და სწორე, გონიერ და ნაყოფიერ გზაზე დააყენონ იგი. ხალხს ხომ თავის თავად გზის გადგება არ შეუძლიან. იგი გრძნობს მხოლოდ, რომ წინანდელი წესი ეხლა გამო-უდევარია, მაგრამ რა ცვლილება უნდა მოხდეს და როგორ, — ამისი გამორკვევის ძალღონე მას არა აქვს. სარწმუნოებ-რივ და ზნეობრივ შეხედულობის შეცვლა და გასწორება, რომელსაც მრავალ საუკუნეების განმავლობაში თვისი მლი-დარი მწერლობა, განვითარებული დამგმობიური და სიკე-ლისიო წყობილება აქვს შექმნილი, ძალიან ძნელი და რთუ-ლი საქმეა. თითოეულ სარწმუნოებრივ და ზნეობრივ შეხე-დულობასა და დაწესებულებას თავისი წარსული და მნიშე-ნელობა ჰქონდა. განათლებულ წრეებს მოვ:ლეობაა, შეიგ-ნონ მნიშვნელობა თითოეულ ამგვარ დაწესებულებისა და გა-მოარკვიონ, აკმაყოფილებს იგი თანამედროვე მოთხოვნრე-ბას თუ არა?

ჩვენში კი ერთ მხარესა ჰგ ნია, ვითომც წირვა-ლო-ცვის გამშენიერება და ქადაგების შემოღება აჩერებდეს ურწმუ-ნობისა და ეკლესიისადმი გულგრილობის გავრცელებას, მეორე მხარე კიდევ დარწმუნებულია, ვითომც საქმარისი ხალხს ჩავგონოთ, — მღვდელი და ხატი რად გვინდაო, რომ რაციონალურმა მიმართულებამ მართლა გაიმარჯვოს. ორივე მხარე შემცდარია იმიტომ, რომ გარეგნობა შინაარსად მია-ჩნიათ და ზედაპირული საშუალებით სურთ დიად საქმეს წინ გაუძღვენ. წინადაც ყოველთვის და ყოველგან ასე ყოფი-ლა, რომ ერის მოძრაობისათვის გარკვეული მიმართულება გა-ნათლებულ წრეებს მიუნიჭებიათ; ასევე უნდა იყოს ჩვენშიაც.

ამ წერილის ავტორს სურდა შეესწავლა, თუ რა ზნეო-ბრივ ნიადაგზე იყო დამყარებული საქართველოში ქველმოქმე-დება, ვის ჰქონდა ზნეობრივი უფლება ქველმოქმედებით ეცხოვ-რნა, რა მიზეზის გამო ემზარებოდა ქონებრივად ქართველი ერი სამღვდელოებასა და მონახვნებს, როგორ შეიცვალა თან-დათან მონახვნების ორი უმთავრესი აღთქმა და როგორ გა-დაგვარდა იგი; დასასრულ, რა და რა საქველმოქმედო დაწე-სებულება არსებობდა ძველ საქართველოში და ვინ იყვნენ მათი დამაარსებელნი. ავტორს სურდა მკითხველისათვის ნათ-ლად წარმოედგინა ზნეობრივი და საზოგადოებრივი შეხედუ-ლებანი, რომელზედაც დამყარებული იყო ქველმოქმედება და საქველმოქმედო დაწესებულებანი საქართველოში. დასავლეთ ევროპის სამეცნიერო მწერლობაში, მეტადრე საქელესიო ისტორიის მკვლევართა შორის, ერთი ცრუ აზრი არის გავრცე-ლებული, ვითომც აღმოსავლეთის ქრისტიან ხალხთა ზნეო-ბრივი მოძღვრება მრავალ საუკუნეთა განმავლობაში შეუცვლე-ლი, სრულებით გაქვევებული ყოფილიყოს. ჩვენ დავინახავთ, რომ აღმოსავლეთშიაც, განსაკუთრებით საქართველოშიაც ზნეობრივი მოძღვრება იმნაირადვე იცვლებოდა და სხვაფერ-დებოდა, როგორც დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში, რომ საქარ-

სვ. უ — ნი

თველოშიც იბრძოდა ხალხი ზნეობრივ შეხედულების წარმატების გულისთვის.

ქართველ ხალხის ძირითადი ზნეობრივი შეხედულება სახარების მოძღვრებაზე იყო დამყარებული; ხოლო სახარების ზნეობრივი იდეალი იმაში მდგომარეობდა, რომ ადამიანი ისეთივე სპეტაკი და უნაკლოყო ყოფილიყო, ვითარცა მამა ზეციერი, და დაუმრეტელ სიყვარულით და სათნოებით მოპყრობოდა თავის მოყვასს, მეტადრე უძლოურს და გლახაკს: მშვიერს, მწყურვალს, შიშველს, სწულს და სხვა (მათე, XXV, 35-40). სახარებიდან ჩანს, რომ ქრისტეს უმოთხრეს ზნეობრივ მცნებას ქველმოქმედება შეადგენდა. მერვე ვინ ჩაითვლებოდა გლახაკად,—ყველა მშვიერ-მწყურვალისათვის უნდა მიეცა კაცს ქველის საქმარი თუ არა? სახარებაში, რამდენადც მახსოვს, ამის შესახებ არაფერია ნათქვამი, მხოლოდ პავლე მოციქულის მეორე ეპისტოლეში თესლონიკელთა მიმართ ერთი წინადადება მოიპოვება, რომელიც სწორედ ამ საკითხზე გვამძღვეს პასუხს. „რაკამ იგი ვიყავ თქვენთანა,—სწერს დაუღალავი მოციქული,—მასავე გამცნებდი თქვენ, ვითარმედ უკეთუ ვასმე არა უნებს საქმის, სუცა ჰსჯან, რამეთუ მსმის ვითეთვისმე, რომელნი იქცევიან თქვენ შორის უწყსოდ: არა რას იქმენ, არამედ მიმოიწულილვენ ესე ვითართა უკუტ მათ. ვამცნებთ და ვლოცავთ უფლისა ჩუენისა მიერ იესო ქრისტესა, რათა შეუდრებით ჰმურებოდენ თვისსა ზურსა ჰსჯამდენ“.

პავლეს სიტყვებიდან ჩანს, რომ ყველას ვისაც-კი შრომა და მუშაობა შეეძლო, მოვალე იყო ემუშავნა და ისე გამოეკვებნა თავისი თავი. მაშასადამე, იმ პირებს, რომელთაც მათხოვრობა ხელობად აქვთ არჩეული და მათხოვრობით ცხოვრობენ, არავითარი ზნეობრივი უფლება არა აქვთ ქველმოქმედების იმედი ჰქონდეთ, იმიტომ რომ „უკეთუ ვასმე არა უნებს საქმის, ნუცა ჰსჯან“.

დახმარების ღირსი იყო მხოლოდ უძლოური, სწული ან ბუნებითი ნაკლის პატრონი. ამ ჯგუფის გარდა ქველმოქმედების მიღების ზნეობრივი უფლება იმ პირებსა ჰქონდათ, რომელნიც, თუმცა სინიდიხიერად შრომობდენ, წლებზე ფეხებს იდგამდენ, მაგრამ მაინც ხელმოკლედ, ღარიბად იყვნენ წვრილ შვილებისა გამო, ან არა და ქადაგება და მოძღვრება ქრისტიანეთა კრებულში იმდენ დროს ართმევდათ, რომ ლუკმა პურის საშოვნელად მუშაობისათვის მოცალეობა აღარა ჰქონდათ. თვით იესომ ამცნო თავის მოწაფეებს, რომ მქადაგებელსა და მახარობელს ზნეობრივი უფლება აქვთ დახმარების მიღების, მართალია, მოძღვარმა აუკრძალა თავის მოწაფეებს, რომ ქადაგებაში რაიმე საფასი გამოერთმიათ, მაგრამ დაავალა, ნუ წაიღებთ,—„ნუცა ვაშკარანსა გზასა ზედა, ნუცა ორსა საშოსელსა, ნუცა ხამლთა, ნუცა კუეროხსა, რამეთუ დიხს არს მუშაკი სსვიდდის თვისისა. (მათე, X, 10).

ლუკა მახარობელს უფრო ვრცლად და უკეთესად აქვს მოყვანილი ეს იესოს სიტყვა: „მასვე სახლსა შინა იყუენით, ჰსჯამდით და ჰსუქმდით მათ თანს, რამეთუ დიხს არს მუშაკი სსვიდდის თვისისა (ლუკა, X, 7). ამნაირსავე მცნებას მისდევდენ მოციქულების დრო, მხოლოდ პავლე მოციქულმა შესცვალა ცოტა ეს ჩვეულება: „არა უწყითა,—ჰკითხავს იგი კორინთელთ,—რამეთუ რომელნი იგი ბაგინსა ჰმსახურებენ, ბაგინისაგან ჰსკამინა? და რომელნი საკურთხეველსა წინაშე ჰსდგანენ, საკურთხეველისაგან ნაწილი განილიან? ვგრეცა უფალმან ჰბრძანა, რომელნი იგი სახარებასა მიუთხრობენ, სახარებისაგან ცხოვრებაჲ, ხოლო მე არაჲ რა ვახმეჲ ამთვანი, (კორინთელთა, IX, 14—16).

პავლეს ერთ სხვა თავის ეპისტოლეში მოყვანილი აქვს ის მოსაზრება, რომლის გამოისობითაც მას არ სურდა, რომ სხვისაგან გამოსაკეცი აეღო. „თქვენ უწყით,—ამბობს იგი,—ვითარ იგი ღირს ბაძვად ჩუენდა, რამეთუ არა რაჲ უჯერო ვჰყავთ თქნუტ შორის, და არცაჲ ცუდად ჰურა ვასცანეჲ ჰსჯამოთ, არამედ შრამითა და რუდუნებითა დამე და დდე ვაქმოდით, რათა არავის თქუწნეს დაუქმამით... რამეთუ, რაკამ იგი ვიყავ თქუწნითანს, მასავე გამცნებდა თქვენ, ვითარმედ უკეთუ ვასმე არა უნებს საქმის, ნუცა ჰსჯან“ (ბ. თესლონიკელთა, III, 7—10).

პავლეს ამ ორ სიტყვიდან შეიძლება ადამიანმა დაინახოს, რომ დაუღალავ მოციქულს არ უნდადა „სახარებისაგან ცხოვრებაჲ“, ე. ი ქადაგების გამო სასყიდელი აეღო ხალხისგან ერთის მხრით იმიტომ, რათა არავის „დაუძძიმოთ“, არავინ შეეწუხო, —ეს რასაკვირველია პირადი ზნეობრივი მოსაზრება; მეორეს მხრით იმის გამო, რომ „უკეთუ ვისმეს არა ჰნებავს საქმის გაკეთება და მუშაობა, უფლება არა აქვს, რომ ლუკმა პური ჰამოსო“, —ეს, რასაკვირველია, ობიექტიური, ზოგადი ზნეობრივი მცნებაა.

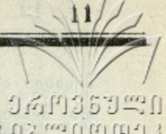
მართლაც. როცა კი პავლე ქადაგებისაგან მოიცილიდა ხოლომე, მაშინვე თავის ხელობას შეუდგებოდა და კარებს აკეთებდა ხოლომე; აკი ამიტომ შეეძლო მას მიტელნიელთა მიმართ თამამად ეთქვა: თქუწნ თვითა უწყით, რამეთუ სახსრსა მს ჩემსა და რამელნი იყუნეს ჩემთანს სელნი ესე ჩემნი მსახურესაჲ“ (საქმე მოციქულთა, XX, 34).

ამგვარად, თუმცა პავლე მოციქული იმ აზრისა იყო, რომ მქადაგებელსა და მოძღვარს უფლება ჰქონდა კრებულისა ან სამწყსოსაგან სასყიდელი და დახმარება მიეღო, მაგრამ პირადად მას უკეთესად მიაჩნდა რომ, სამღვდლოებას უსასყიდლოდ და უანგაროდ ესამსახურნა სამწყსოსათვის; მაშასადამე, მწყემსს მხოლოდ განსაკუთრებულ გაკვირვების დროს უნდა მიემართნა კრებულისათვის. კვიბრი ანე ეპისკოპოზის (მე-III საუკ) წერილებიდან ჩანს, რომ უძველეს ხანაში, ქრისტიანობის პირველ საუკუნეების განმავლობაში, სწორედ ამ მცნებას მისდევდენ და მწყემსნი ცდილობდენ თავიანთ შრომით გამოეკვებათ თავიანთი თავი. ამიტომ თითქმის ყველაფერი, რასაც-კი მორწმუნენი სწირავდენ ხოლომე კრებულს საქველმოქმედოდ, განსაკუთრებით ღარიბ-ღატაკსა და გლახაკს ამხარებდენ ხოლომე.

მაგრამ თანდათან საქმის მდგომარეობა იცვლებოდა; მღვდლებსა და დიაკვნებს იმდენი საქმე დააწევთ თავზე, როცა ქრისტიანობა საყოველთაოდ გავრცელდა და ნებადართულ სარწმუნოებად იქმნა აღიარებული, რომ ლუკმა პურის საშოვნელად აღარ სცალოდათ და ხელობისათვის თავი უნდა დაენებებიათ. ამის გამო თანდათან სამღვდლოება იძულებული გახდა სამწყსოს ქველმოქმედებისათვის მიემართნა და იქიდან მიეღო სასყიდელი და გამოსაკეცი. მაშინ შემოიღეს გლახაკებისა და სამღვდლოების სიების შედგენა და ამ სიების მიხედვით, რომლებსაც ლათინურად matricula, canon (ჰმატრიკულა“ ანუ „კანონი“) ერქვა, უნაწილებდენ ხოლომე კრებულის შემოწირულებას.

კრებულის ანუ ეკლესიის ქველმოქმედებით, მაშასადამე, პირველ ხანაში მხოლოდ გლახაკნი და სამღვდლოება იკვებებოდა; გლახაკები—სინანულისა და ქრისტეს მიერ სიყვარულის გამო იღებდენ დახმარებას, სამღვდლოება—ვითარცა შრომის გასამრჯელოს. მაგრამ უძველეს დროსვე*) ქრისტიან-

*) A. Harnack Entstehung des Mönchthums, Sitz. B. d. König. preussisch. Akademie d. Wissenschaften zu Berlin 1891, S. 380—1.

ნეთა კრებულებში ისეთი პარებიც იყვნენ, რომელთაც ქალწულებისა და სიგლახაკის აღთქმა ჰქონდათ დადებული და ზნეობრივ სისპეტაკის დაცვა სურდათ. სოფლიდან სოფლად, ქალაქიდან ქალაქად დადიოდნენ ისინი და ქადაგებასა და ეკლესიის საქმეებს ემსახურებოდნენ. მიმოსვლისა და ქადაგების დროს ს ხარების მცნებისამებრ მათ თან არაფერი არ მიჰქონდათ ხოლმე საგზაოდ და წალოდ ქრისტიანეთა დანხარებით იკვებებოდნენ. მაგრამ თანდათან, როცა მღვდლობა მხოლოდ ხელდასმულებს შეეძლოთ მიეღოთ, ხოლო მოძღვრების უფლება მარტოოდნე განსაკუთრებულ ცოდნით იღქურვილ პირებს ჰქონდათ, ამ ორივე სქესის ქალწულების აღთქმით ქრისტიანეთა კრებულსა და საზოგადოებაში საქმე აღარაფერი ჰქონდათ, მათს მიმოსვლასა და მოღვაწეობას ერში მნიშვნელობა და მიზანი დაეკარგა,*) მით უმეტეს, რომ ხალხში სიარულისა და ტრიალის დროს ბევრჯერ ჩავარდებოდნენ ხოლმე განსაცდელში და ქალწულების აღთქმის ასრულება და დაცვა უძნელდებოდათ კვიპრიანე ეპისკოპოსის წერილებიდან ჩანს, რომ მე-III საუკუნეში ეს ქალწულნი ხშირად ერისკაცებზე უარესად იტყოდნენ და მრუშობდნენ**). მაშინკი ერთმა ჯგუფმა, დაინახა რა ის განსაცდელი, რომელიც ქალწულთა მისწრაფების გაქარწყლებას უქადა, ისევ უღაბნო არჩია წუთისოფელს და უღაბნაში გაიხიზნა, რომ მაცდური ქვეყანა თვლიდნენ მოეშორებინა.

ამნაირად გაჩნდნენ მეუღაბნოენი. ამ ახალმა მოღვაწეობამ დიდი გავლენა იქონია ქრისტიანეთა საზოგადოებაზე და ბევრი მიმბაძვიც გამოუჩნდა. მეუღაბნოენი სტოვებდნენ კერძო ქსაკუთრებას, მიწა-წყალს და მხოლოდ ახლომახლო ადგილების მცხოვრებნი აწვდიდნენ ხოლმე ცოტაოდნე სურსათს. მართალია, მეუღაბნოენი ცდილობდნენ, რომ მწვანდელეობით და ხილით, რასაც კი მიდამოებში იპოვნიდნენ, წასულიყვენ იოლად, — ასეთ ბერებს მოძღვრებს ეძახდნენ კიდევ, — მაგრამ ერისკაცთა ქველმოქმედებას და თანაგრძობას რომ მოკლებულნი ყოფილიყვენ, ისინი ვერ გასძლებდნენ; ერთის სიტყვით მეუღაბნოენი და მონაზნებიც მიემატნენ იმ ჯგუფს, რომელიც საზოგადოების ქველმოქმედებით სარგებლობდა; სამღვდლოებას შემდეგში გაუჩინეს განხაზღვრული მუდმივი საზრდო, ჯამაგირი, გლახაკები და მონაზნები-კი წინანდებურად ქრისტიანეთა ქველმოქმედებით იკვებებოდნენ. გლახაკებსაცა და მონაზნებსაც ქველმოქმედებას იმიტომ აძლევდა საზოგადოება, რომ ორივენი უსახსრო და ღარიბები იყვნენ. მაგრამ ეს კი უნდა სთქვას კაცმა, რომ ამ ორ ჯგუფის მდგომარეობის შორის დიდი განსხვავება არსებობდა. ოღონდაც. გლახაკები თავისდაუნებლიედ იყვნენ ღარიბი და უსახსრო: ან რაიმე სხეულის ნაკლის გამო, ან არადა წვრილშვილობის მიზეზით; მონაზნები კი თავიანთ ნებაყოფლობით, საკუთარს სურვილით იყვნენ ღარიბი და უსახსრო: მათ შეძლება ჰქონდათ, მაგრამ თითოვნე აირჩიეს სიგლახაკე და სიღარიბე იმიტომ, რომ ამნაირად, მათის აზრით, ზნეობრივად სრულნი და უმანკო გამხდარიყვენ. ამისდაგვარად გლახაკებს მთელი ქრისტიანეთა კრებული, ეკლესია ემხარებოდა ხოლმე, მონაზნებს კი კერძო პირები, თითოული გულშემბატკივარი და თანამგრძობელი.

(შემდეგი იქნება).

აგ. ჯანგაშვილი.

მ უ ნ ი ც ი ა ლ ი ზ ა ც ი ა .

ქრისტიანული მხროლვე

ხალხის განმათავისუფლებელ მოძრაობას მხროლვედ მისი მოპყვება სასურველი შედეგი, როდესაც საზოგადოებაში არსებულ წყობილების უარისყოფასთან ერთად გავრცელებული იმისი ცოდნაც, თუ რომელ წყობილების შემოღება სასურველი ან შესაძლო არის არსებულ წყობილების სამაგიეროდ. მართლაც, არსებულის ცარიელი უარისყოფა თავის-თავად ხალხის ცხოვრებაში ვერ შემოიტანს ყველა იმ ცვლილებას, რომელიც საჭიროა ხალხის საბედნიეროდ. „ძირს თვითაპრობელობა“-ს ძახილით ვერც რესპუბლიკა და ვერც საკონსტიტუციო მონარქია ვერ დამყარდება იქ, სადაც ხალხმა უკვე არ იცის, თუ რა არის რესპუბლიკა ან კონსტიტუცია. „ძირს კაპიტალისტური წყობილება“-ს თქმითა სოციალიზმი თავის თავად არ დამყარდება, თუ ხალხს ამ მოძღვრების დედა აზრი არა აქვს შეთვისებული, და აგრეთვე „ძირს მიწის კერძო საკუთრება“-ს წამოძახებით კერძო საკუთრების პრინციპი არ დაირღვევა, თუ ხალხს ნათლად არა აქვს წარმოდგენილი ის, თუ საკუთრების რომელი წესი შემოვა კერძო საკუთრების სამაგიეროდ.

ეს მომავალ წყობილების დედა აზრები ყოველ პარტიის პროგრამა-მაქსიმუმშია გამოხატული და ამ მხრივ ეს პროგრამა სასურველი და სასარგებლოა.

მაგრამ რაკი პროგრამა-მაქსიმუმში „სასურველ“ წყობილების გამოხატველი იდეალია, — და იდეალი კი ცხოვრებაში ასე აღვიღად განხორციელებას არ ეღიროება, ამიტომ პროგრამა-მაქსიმუმთან ერთად პარტიებს აქვთ პროგრამა მინიმუმში, რომელიშიაც მოთავსებულია ის რეფორმები, რომელიც, პარტიის აზრით, თვით ახლო მომავალშიაც ადვილი შემოსაღებია.

პრაქტიკულ ცხოვრებისთვის და ცხოვრებაში გაბატონებულ წყობილების დასამხობად, რასაკვირველია, ყოველთვის მეტი მნიშვნელობა ექნება პროგრამა-მინიმუმს, პრაქტიკულ რეფორმებს, და ზოგიერთი პარტია ხომ სრულებითაც გვერდს უხვევს პროგრამა-მაქსიმუმის შემუშავებას და მხოლოდ ისეთ პარტიულ პროგრამას იღებს, რომელიც პრაქტიკულ რეფორმებს შეიცავს.

რომ შევადაროთ ახლა ამ მხრივ სხვა და სხვა პარტიების პროგრამა, ადვილად დავრწმუნდებით, რომ მრავალ ძირითად საკითხის შესახებ თვით ეს პარტიები ვერ შეთანხმებულან. თუმცა ყველას სწყურია ქვეყნის კეთილდღეობა, მაგრამ თვით ეს მცნება, — კეთილდღეობა, სხვა და სხვა გვარად ესმით და ამ კეთილდღეობის მისაღწევად ისინი ხშირად სულ განსხვავებულ გზას ადგებიან, და თუ პარტიების ინტელიგენცია ვერ შეთანხმებულა ასეთ საკითხების შესახებ, რაღა უნდა ჰქმნას საზოგადოების დანარჩენმა ნაწილმა, რომელსაც დრო და მოცალეობაც არა აქვს, — საქმეს ჩაუვირდეს და სასურველი ან ცხოვრებაში შემოსატანი რეფორმები თვითონვე გამოიკვლიოს.

ამ მხრივ ყველაზე უფრო საინტერესოა კერძო საკუთრების საკითხი, რომელიც ამჟამად თვით უკიდურეს პარტიებშიაც განხეთქილების საგნად არის გამხდარი. ზოგიერთები კერძო საკუთრების პრინციპს არ უარყოფენ და მხოლოდ ცდილობენ მშრომელ გლეხობას მეტი მიწა გადასცენ, ზოგიერთები კი ამტკიცებენ, რომ უნდა მოისპოს თვით მიწაზე კერძო საკუთრების პრინციპი, რომ მიწა უნდა ეკუთვნოდეს ხალხს, საზოგადოებას ან სახელმწიფოს. აგრარულ-საკითხის

*) ibid გვ. 383.
**) idid გვ. 382—3,

შესახებ აუარებელი წიგნია გამოცემული, ყველანი ამ საკითხის შესახებ მსჯელობენ, მაგრამ დღემდის საზოგადოება ერთ გარკვეულ აზრს ვერ დასდგამია იმის შესახებ, თუ როგორ ან რა გზით შეიძლება ამ საკითხის სამართლიანად გადაწყვეტა. მართალია, ზოგიერთმა პოლიტიკურმა პარტიამ რუსეთში ახლა ხან ახალი აგრარული პროგრამა შეიკრძა მაგრამ ეს პროგრამები ჯერ თითქმის გამოცხადებული არც არის და ხალხმაც მათი არსებობა არ იცის.

კერძო საკუთრების პრინციპი საქამათო საგნად არის გამხდარი არა მარტო სოფლის შესახებ, — თვით ქალაქებშიაც ამნაირ საკუთრების შეჩვენას ან მის მოსპობას დიდი და განუზომელი თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს. იქ, სადაც ხალხი შეჯგუფებულია, სადაც ვიწრო ქუჩებში ღარიბად და თითქმის რიგიან სადგომს და დღის სინათლესაც მოკლებულად ცხოვრობს ის მუშა ხალხი, რომელიც თავის ზურგზე იტანს მთელ სახალხო წარმოებას მშვიდობიანობის დროს და რომელიც განმათავისუფლებელ ბრძოლის დროს მებრძოლთა პირველ რაზმში დგას, სადაც სდულს პოლიტიკური ცხოვრება და ყველა უფრო შეგნებულად უკვირდება თავის მდგომარეობას, — იქ კერძო საკუთრების პრინციპი შეუბღალავი უნდა დარჩეს თუ არა, და თუ სასურველად ვცანით მისი მოსპობა. როგორი წესი უნდა დამყარდეს მის მაგივრად, ვინ უნდა შეიქმნეს იმის მესაკუთრედ, რაც დღეს კერძო მესაკუთრეთა ხელში ხალხს დამონების და გაყვლეფის იარაღად არის გადაქცეული.

მართლაც, კერძო საკუთრების თავისუფლება, რომელიც პიროვნების თავისუფლებასთან ერთად ადამიანის ძირითად უფლებად იქმნა გამოცხადებული, ქალაქ ადგილებში განსაკუთრებით ძნელად უთანხმდებოდა ხალხის აპირებებს. ვისაც ქალაქ ადგილას საკუთრებად აქვს მიწა, ქალაქში მცხოვრების ნაწილი ბატონი არის კაპიტალისტურ წყობილების განვითარებასთან ერთად ყოველი ქალაქი იზრდება, ქარხნები მრავლდება და მუშა ხალხი ქალაქში თავს იყრის. ამ ხალხს სადგომები სჭირია, სადგომების აგებისათვის თავისუფალი მიწა სჭირია, და არ მიწის მესაკუთრე არ იძლევა თავის საკუთარ მიწას, ან თუ იძლევა, სეზ ფასს ითხოვს, რომ შეუძლებელი ხდება მათე იაფ ფასიან სადგომების აგება.

რამდენი მიწის მემამულე გამდიდრდა არა თავის შრომით, არა მიწის შემუშავებით, არამედ მხოლოდ იმიტომ, რომ რომელიმე ქალაქი გაიზარდა იმდენად, რომ ამ მემამულის მიწაც სჭირია შეიქმნა სადგომების ასაშენებლად. ქვევობით ნაჟიდ მიწას ეს მემამულე საყენობით ასაღებს, ნაწილ ნაწილ ჰყიდის და თანდათან ფასსაც უმატებს — ხშირად ფასი წინანდელთან შედარებით ერთი ათასად მატულობს.

მიწის ფასი და იმიტომ მიწის შემოსავალიც ქალაქ ადგილებში იზრდება იმის გამო, რომ ქალაქის მცხოვრებთა რიცხვი მატულობს, რომ ამა თუ იმ ქუჩაში ტრამვაი გადის, რომ ამა თუ იმ ქუჩაში რომელიმე ხლი დაწესებულა დაარსდა, რომ წყლის გამოყვანა იკისრა ქალაქმა, რომ ქუჩა გაასუფთავა და სხვა და სხვა. რაკი ყველა ადგილობრივი დაწესებულება უფრო ხშირად შუაგულ ქალაქშია მოთავსებული და იქვე უფრო სდულს ქალაქის ეკონომიკური ცხოვრება, იქ არის საუკეთესო სავაჭროები, იმიტომ შუაგულ ქალაქში მიწის ფასი და შემოსავალი შედარებით უფრო მეტია, ვიდრე ქალაქის განაპირაში. ქალაქის ყველა მცხოვრები ფულს ხარჯავს ქუჩების გასაუფლებლად, წყლის გამოსაყვანად, ფულს ხარჯავს ილიც, ვისაც არავითარი მიწა არა აქვს; ამ ხარჯით კი სარ-

გებლობს მიწის მესაკუთრე და ისიც ყველა კერძო მფლობელ მედ მხოლოდ ის, ვის სახლის წინ ჩაივლის ტრამვაის რეზინის დაგი ან ვის ქუჩისკენ წყალი იქნება გამოყვანილი. სარგებლობს, მიწაზე ფასს სწევს, აშენებულ სახლებში ბინებს ქირას უმატებს და ამნაირად თავის ზედმეტ მოგებას ხშირად ღარიბ მცხოვრებთა ჯიბიდან იღებს.

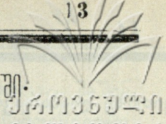
ცხადია, რომ ეს მოგება უკანონო, დაუმსახურებელია, რომ იგი იმის ჯიბეში არ ჩადის ვისი მიზნითაც ეს მეტმეტრა მოგება წარმოსდგა. ქალაქის მცხოვრებლები, მთელი ქალაქი საერთოდ თავის ზრდით და განვითარებით აძვირებენ მიწას და იმიტომ ეს მეტი ფასი მათსავე, ისევე მცხოვრებთა ჯიბეში უნდა დაბრუნდეს. ეს კი შესაძლო არის ორის გზით: ან ამ ზედ მეტ მოგებაზე და ფასზე განსაკუთრებული გადასახადი უნდა იქმნეს შემოდებულ და ამ გადასახადის სახით მესაკუთრეს უნდა აერთავს ზეთი მისი „დაუნსახურებელი მოგება“, — ან თვით მუშა ქალაქის კუთვნილებად უნდა იქმნეს გამოცხადებული, უნდა მოისპოს ქალაქში კერძო საკუთრება მიწაზე, მიწის მესაკუთრედ ძვით ქალაქი უნდა შეიქმნეს, უნდა მოხდეს ვერც წოდებული მიწის მუნიციპალიზაცია.

დასავლეთ ევროპაში დღემდის ორევე გზა არის ნაცადი და ყველგან ხალხი იმ აზრს დაადგა. რომ მიწის მუნიციპალიზაცია ყოველი მხრივ სასურველია. მხოლოდ მისი ერთბაშად განხორციელება ძნელია. ყველა ქალაქს თავისი საკუთარი მიწა აქვს, და თუ ჩვენში ქალაქის „მამები“ ქალაქის მამულების გაყვდას ჩქარობენ და ამნაირად კერძო მემამულეთა რიცხვს ამრავლებენ, საზღვარ გარეთ თითქმის ყველა უმათავრეს ქალაქს განსაკუთრებული ფონდი აქვს გადადებული მიწის შესაძენად და ზედ იაფ-ფასიან სადგომების ასაგებად. ცხოვრებამ დაამტკიცა იქ, რომ ქალაქის ხელში მიწა უფრო სასარგებლოა ხალხისათვის, ვიდრე კერძო საკუთრების დროს, როდესაც მიწით სარგებლობს და მოგებული რჩება მხოლოდ მისი მესაკუთრე და არა ხალხი.

მაგრამ ქალაქს ევროპაში მხოლოდ მიწაზე კერძო საკუთრების შემცირებით არ უცდია იმ წყობილების შეცვლა, რომელიც ახლა მდიდრების ხელში აგდებს ხალხის უმეტესობის მონაგარს.

დიდ ქალაქებში რიგიანი ცხოვრება შეუძლებელია, თუ ქუჩები და სადგომები კარგად განათებული არ იქმნა. დიდ ქალაქებში გაჩენილებოდა ყოფნა, რომ ქუჩებში ჩქარ მიმოსვლისთვის არ ყოფილიყო გამართული ტრამვაი. ათას ავადმყოფობით დაიხრცებოდა ხალხი, რომ ჰიგიენის მხრივ სასანიტარო ზედამხედველობა არ იყოს შექმნილი, რომ სუფთა, ახალი და იაფი სანაჯავე არ შემოდოდეს ქალაქში. და ყველა ეს საქმე, — განათება, ტრამვაი, წყლისაყვანი, უსუფთაობის გადაწიღვა. ნავთსადგურების მოწყობა და სხვა ასეთი საქმე თუ კერძო მწარმოებელთა ხელში დატოვებული შეიქმნა. მაშინ ხალხს ერთი ორად და ერთი სამად დაუჯდება ყოველიფერი და მისი ცხოვრების პირობები ამის გამო წახდება. ევროპაში ყველა ქალაქი ახლა საზოგადოდ ცდილობს ყველა ხსენებული საქმე თვითონვე იკეთოს და ყველგან გამოცდილებამ ხალხს დაუმტკიცა, რომ ამ საქმეების მუნიციპალიზაცია, ე. ი. ქალაქის ხელში გადასვლა მათ ჩარჩულ ხასიათს უსპობს.

როდესაც, მაგ., წყლისაყვანი საქმე კერძო მწარმოებლის ხელშია, მაშინ ეს უკანასკნელი, რასაკვირველია, ცდილობს, რაც შეიძლება მეტი მოგება ნახოს და ღარიბს თუ მდიდარს, — ყველას წყალში ფულს ახდევინებს, რის გამოც ღარიბებს კისერზე აწევება წყლის ფასი, როგორც მძიმედ ასატანი არა-

პირდაპირი გადასახადი. პირიქით, მაშინ, როდესაც წყლის-
ყვანი და სხვა აღნიშნული საქმე ქალაქის ხელშია გადასული,
ადვილად შეიძლება ქალაქმა ღარიბებს წყალ- მუქთადაც მი-
სცეს, სინათლე ათვად დაუთმოს, გაუადვილოს მისვლა-მოსვლა,
კარგ სანაგვის შოვნა და ამით ერთის მხრივ გაუადვი-
ლოს ცხოვრება და მეორეს მხრივ საზოგადოდ სანიტარულად
და კულტურულად უფრო მაღლა დააყენოს ქალაქი.

ქალაქი ევროპაში არა თუ აღნიშნულ საქმეებს კისრუ-
ლობს, არამედ მუშათა მდგომარეობს გაუმჯობესებაში სხვა
მხრივაც მონაწილეობას იღებს. ქალაქს იქ თავისი მუშები ჰყავს
და მათთვის მუშაობის და ცხოვრების უკეთეს პირობების
შექმნით ქალაქი სხვა მწარმოებლებსაც აძიულებს, თავიანთ მუ-
შებსაც ისეთივე ქირა და სახლი მისცენ. ამას გარდა ქალაქი
რამე სამუშაოს თუ კერძო მწარმოებელს აძლევს გასაკეთებ-
ლად, —პირობას ადებინებს, რომ იგი თავის მუშებს განსა-
ზღვრულზე ნაკლებ ხელფასს არ მისცემს, წინადაცე მორიგე-
ბულ პირობებში ჩააყენებს და საზოგადოდ არ შეავიწროებს
და, რაკი ბევრგან ქალაქებს დიდი სამუშაო აქვთ და ეს სამუ-
შაო თან და თან მატულობს, რადგანაც მუნიციპალიზაციის
იდეაც ვრცელდება, —ამიტომ ქალაქის ვაგონა და მუშათა
კითხვაშიც მუნიციპალიზაციის გამარჯვება იზრდება.

ქალაქი ეკონომიურის და კულტურის მხრივ წარმოად-
გენს ცალკე ერთეულს, რომლის წევრებს ერთმანეთში ბევრი
რამე აქვთ საერთო. ერთად ცხოვრება ერთნაირ ინტერესებს
ჰქმნის ქალაქის მცხოვრებლებში და ამიტომ ადვილი ასახსნე-
ლია, თუ ეს მცხოვრებლები ცდილობენ თავიანთ საქმეების
გამგეობა თვითონვე იკისრონ და ისე მოაწყონ ყველა საქმე-
ბი ქალაქში, როგორც მცხოვრებლებისთვის არის საუკეთესო.
ქალაქი, როგორც თავიანთი ერთეული, საერთო ინტე-
რესებს კერძო მწარმოებელთა ინტერესებზე უფრო მაღლა
აყენებს და წინ ედგება კერძო საკუთრების თავისუფლებას,
ვაკრობის თავისუფლებას ან თავისუფალ კონკურენციას იქ,
სადაც ამ თავისუფლების არსებობით რამენაირად ზიანი ეძლე-
ვა ხალხში პიროვნებს თავისუფლებას ან ხალხის საერთო
კეთილდღეობას. ევროპაში ქალაქების ასეთ პოლიტიკის გამო,
რომელსაც საერთო სახელად ერქმევა მუნიციპალიზაცია, —
ხალხის გონებაში თან და თან ფეხს იკიდებს სოციალიზმის
იდეაც.

მაგრამ სხვა და სხვა ზემოაღნიშნულ საქმეო ქალაქის
საკუთრებად გამოცხადება ყველგან ხალხისთვის სასურველ
შედგეს ვერ მოიხატანს. იმისთვის, რომ საერთოდ საწარმოო
საქმე ხალხისთვის სასარგებლო შეიქმნეს, საქირაო, რომ მი-
სი წარმოება გადაეცეს ისეთ დაწესებულებას, რომელიც
ხალხისგან არჩეული, დემოკრატიულად მოწყობილი და ამი-
ტომ ხალხის უნეტესობის სურვილთა აღმარებელი იქნება.
რქ კი, სადაც ქალაქის თვითმართვლობა შეძლებულია ხელ-
შია, ყოველი საერთოდ საწარმოო საქმე ადვილად შეიქმნე-
ბა ისევე ამ შეძლებულთა სასარგებლო და ხალხის ღარიბი
უნეტესობა ისეთსავე უმწეო მდგომარეობაში დარჩება, რო-
გორც კერძო მწარმოებელთა ბატონობის დროს, — შეიძლება
უარესშიაც, ვინაიდან მუნიციპალიზაცია მონოპოლიის ნიშ-
ნავს და მონოპოლიზაციის მისი მოქიშვე არ აძიულებს ფასების
დაკლებას.

ამიტომ ევროპაში მუნიციპალიზაციის იდეასთან ერთად
ვრცელდება და ფეხს იკიდებს რწმენა, რომ მხოლოდ დემო-
კრატიულად მოწყობილ თვითმართვლობას და ქალაქისა თუ
სახელმწიფოს დემოკრატიულ წესწყობილებას შეუძლია ხალხის
ინტერესთა ნამდვილი წარმომადგენლობა და ხალხის ყველა
მოთხოვნილებათა შესაფერი დაკმაყოფილება.

მ—ლად.

ქალთა საარჩევნო უფლება ამერიკაში

ავსტრალიის კოლონიებისა და ესტრალიის უფლებების
ქალებს თითქმის ნაძალადეოდ მიეცათ უფლება სახელმწიფოს
მართვა-გამგეობაში მონაწილეობის მიღებისა. სამხრეთ ავსტ-
რალიაში ბრძოლა ქალთა პოლიტიკურ უფლებებისთვის და-
იწყეს და დაამთავრეს თითქმის მრტო მამაკაცებმა. ასეთივე
ამბავი მოხდა დასავლეთ ავსტრალიაშიაც. 1902 წელს ფედერა-
ციის პარლამენტმა ისე დაამტკიცა კანონ-პროექტი ქალთა
საარჩევნო უფლებების შესახებ, რომ ამ საკითხს არც ცხარე
კამათი გამოუწვევია და არც დღი უთანხმოება

1878 წელს გრეის სამინისტრომ პარლამენტში შეიტანა
კანონ-პროექტი, რომლის თანახმად ყველა ქალს, ვინც კი
რამიე გადასახადს იხდიდა, უნდა მიეცემოდა უფლება პარ-
ლამენტის წევრთა არჩევნებში მონაწილეობის იღებისა. პარ-
ლამენტმა პირველ კითხვის დროს უარყო ეს კანონპროექტი.
საინტერესოა მოსახრება ერთ დეპუტატისა, რომელმაც ვინა-
ცხადა: „თუ ქალებს ადგილი ადუთმეთ ამ პარლამენტში,
ბევრი პატივცემული დეპუტატი გადაქრბებულ ყურადღებას
მიექცევს მათ და ისე გულმოდგინედ ვეღარ იმუშავებენ, რო-
გორც დღეს მუშაობენ. მართალია, რაც დრო გადის, ადა-
მიანს ქუთა ემატება, მაგრამ უნდა გამოვტყდეთ და გამოვაც-
ხადო, რომ ვერც მე შევიმარგებდი თავს წინაშე დედაკაცისა.
პატივცემულ ჯენტლმენს ამ კანონპროექტში ისეთი მუხლი
რომ შეეგანა, რომლის ძალით დეპუტატის უფლება ეძლევათ
მხოლოდ მახინჯ ქალებს, —პროექტი სახიფათო არ იქნებოდა,
მაგრამ თუ პარლამენტში ღამაში ქალებიც გაგვიჩნდენ, მა-
შინ, უეჭველია, ბევრი მოხუცი დეპუტატი წაწყდება. დასა-
სრულ უნდა განვაცხადო, რომ, თუ პარლამენტში მართლა
შემოკუშებით ღამაში ქალები, ჩემი მეუღლე აქ შემოსვლის
ნებას აღარ მომცემსო“. თუმცა მეორე წაკითხვის შემდეგ კა-
ნონპროექტი მიიღეს, მაგრამ ისე დაამახინჯეს და დაახინჯი-
რეს, რომ ავტორმა თავისი ნაწარმოები ვეღარ იცნო.

მაღე პოლიტიკური ბატონობა კონსერვატორებმა ჩაიგდეს
ხელში. მაგრამ ქალთა საარჩევნო საკითხის შესახებ ისინი
პროგრესისტებზე უფრო რადიკალები აღმოჩნდნენ. ქვედა პარ-
ლამტამ წინანდელ კანონ-პროექტს მოუშატა ერთი მუხლი,
რომლის ძალით ყველა სრულწლოვან ქალს საპარლამენტო
საარჩევნო უფლება ეძლევადა. ზემო პალატამ ორი ხმის უმე-
ტისობით უარყო ეს პროექტი, მაგრამ ის კი ცხადი იყო,
რომ დღეს თუ ხვალ ქალები გაიპარჯებდნენ და მომავალ
არჩევნებში მონაწილეობას მიიღებდნენ.

ამავე დროს საოცარის ძალით იფეთქა „სიფხიზლის“
მოდრაობამ, რომელსაც ქალებმა დიდი დახმარება გაუწიეს.
მოდრაობის მეთაურნი თავგამოდებით იცავდნენ ქალების უფ-
ლებებს, რადგან დარწმუნებული იყვნენ, რომ ქალები მომავ-
ალშიაც დიდ სარგებლობას მოუტანდნენ მათ საქმეს. 1892
წელს პარლამენტს განზრახული ჰქონდა საარჩევნო რეფორ-
მა მოეხდინა, მაგრამ იმ პირობით კი, რომ ქალებს თავიანთი
უფლება ბარათებით გამოეხატათ. ამ განზრახვას წინ აღუ-
დგენ რადიკალები, რომელნიც ამტკიცებდნენ. რომ მაგის-
თანა სისტემა ფარულ კენჭის ყრის პრინციპს არღვევოს და
მხარი არ მისცეს კანონპროექტს შეკვრას და დაამახინჯებას.
1903 წელს ზედა პალატამ კანონ-პროექტი კანონად აქცია
და დედაკაცს ისტორიაში ახალი ხანა შეიტანა.

ავსტრალიელ ქალს თავის უფლებებისთვის არ უბრძოლია,
არც ერთ კრებაზე და არც ერთ მიტინგზე სერიოზულად ამ

საკითხზე ლაპარაკი არ ყოფილა; მთელ ავსტრალიაში არ ყოფილა არც ერთი ისეთი საზოგადოება, რომელსაც მიზნად ქალებისთვის საარჩევნო უფლების მოპოვება ჰქონდა; ქალებს საზოგადოებისთვის არ მიუძღოდათ და პროტესტი არ განუცხადებიათ, მაგრამ ერთ მშვენიერ დილას საარჩევნო უფლების ვაშლი კი ჩაუვარდათ კალთაში. ავსტრალიის დედაქალაქს პოლიტიკის არა ესმოდა რა, არჩევნებს გულგრილად უტყუროდა და პარტიულ და პოლიტიკურ ბრძოლაში არავითარ მონაწილეობას არ იღებდა. არც დედაქალაქი იცნობდა ავსტრალიის პოლიტიკურ და საზოგადოებრივ ცხოვრებას და არც ეს ცხოვრება იცნობდა დედაქალაქს. ეს რეფორმა ახალი ხილი იყო მოუზღაბებელ ქალთა სამეფოსთვის, რომელიც პირველ ხანებში დაიბნა და არ იცოდა; როგორ მოეხმარა ნაჩუქარი უფლება. მღვდლები ირწმუნებოდნენ, რომ ახალი რეფორმა დედაქალაქის დახმარებით დაამკვიდრებს ქვეყანასა ზედა სამართალსა და ქეშმარიტებასო, ჟურნალისტები ამტკიცებდნენ, რომ დედაქალაქები ავსტრალიაში დედაქალაქურ წყობილებას დაამყარებენო, ხოლო პირტები თავიანთკენ ეწეოდნენ ქალებს და დედამიწაზე სამოთხის დამკვიდრებას პირიდან.

ახალ კანონის ძალით ყველა 21 წლის ქალს საარჩევნო უფლება ეძლეოდა. 1893 წელს მთელ ახალ ზელანდიაში ითვლებოდა 700,000 მცხოვრები. აქედან 140,000 სრულწლოვანი ქალი იყო, 180,000 სრულწლოვანი მამაკაცი. დანარჩენებს, მცირეწლოვანობის გამო, საარჩევნო უფლება არ ჰქონდათ. „ნეტა რას იზამს ავსტრალიელი დედაქალაქი და როგორ მოიხმარს თავის უფლებას?“ — კითხულობდა ყველა და წინაწინვე ცდილობდა რეფორმის შედეგის გამოცნობას. კონსერვატორებს დიდი იმედი ჰქონდათ დედაქალაქის ბუნებითვე თანდაყოლილ კონსერვატიზმისა; სოციალური რეფორმატორები მოუთმენლად ელოდნენ არჩევნებს და დარწმუნებული იყვნენ, რომ დედაქალაქი მთელ რევოლუციის მოახდენდა ავსტრალიის სოციალურ ცხოვრებაში; კლერიკლებმაც ფრთხილად გაიმარჯეს და იმედი ჰქონდათ, რომ ქალა სახელმწიფო საერო განათლებას წინააღმდეგობადა. ყველა დარწმუნებული იყო, რომ ქალი დიდ ცვლილებას მოახდენდა ავსტრალიის პოლიტიკურ და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, მაგრამ დანამდილებით არავინ იცოდა, ვისკენ გადასწევდა დედაქალაქი საარჩევნო სასწორს და ვის გაიხდიდა თავის მფარველად.

ახალ ზელანდიაში არჩევნები ერთ დღეს ხდება. იმ წელს არჩევნები 28 ნოემბერს უნდა მომადარიყო. დილის 9 საათიდან საარჩევნო ყუთებს აუარებელი ქალი მიაწყდა. ის დღე უქმე დღედ ითვლებოდა და ყველა სადღესასწაულო ტანისამოსში იყო გამოწყობილი. თორმეტ საათიდან ორ საათამდის სადილმა პოლიტიკის სძლია, მაგრამ ორ საათის შემდეგ სადამომდის გამარჯვება ისევ პოლიტიკის მხარეზე იყო. საღამოს 7 საათამდის ახალ ზელანდიაში 90,000 ქალმა ჩააგდო კენჭი. დამის 12 საათზე მთელმა ზელანდიამ გაიგო, რომ გამარჯვება დარჩათ იმ პროგრესისტებს, რომელთაც საარჩევნო უფლება მოუპოვეს ავსტრალიის დედაქალაქს. 1896 და 1899 წლების არჩევნებშიც პროგრესისტების გამარჯვებით ვათავდა.

15 თვის განმავლობაში ქალთა საარჩევნო უფლება მხოლოდ ახალ ზელანდიის მონოპოლია იყო, მაგრამ 1894 წ. 18 დეკემბერს სამხრეთ ავსტრალიის პარლამენტმა მიიღო ახალი საარჩევნო კანონი და ამ მხრით დედაქალაქი მამაკაცს გაუთანასწორა. 1885 და 1889 წლებში პარლამენტში კანონ-პროექტი შეიტანეს ქალთა საარჩევნო უფლების გაფართოვების შესახებ, მაგრამ კანონ-პროექტი უარყოფილ იქმნა. ამის შემდეგ აქ დაბრუნდა რამდენიმე საზოგადოება და ლიგა, რომელთაც მიზნად დათვალეს ქალებისთვის საარჩევნო უფლება მოეპოვებინათ. 1893 წელს სამინისტრო გადავიდა უკიდურეს რადიკალის კინგსტონის ხელში, რომელიც მხედ და ენერგულად იცავდა ქალთა საარჩევნო უფლებას, რომელსაც აქ, ბრიტანის ყველა კოლონიებთან შედარებით, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა: სამხრეთ ავსტრალიაში ზედა პალატას წევრებსაც ხალხი ირჩევდა და ცხადია, რომ ქალთა მონაწილეობას დიდი გავლენა ექნებოდა სამხრეთ ავსტრალიის ცხოვრებაში. 1893 წელს პალატამ დამტკიცა ბილლი და ქალებსაც ნება მიეცა ორივე პალატის წევრთა არჩევნებში ისეთივე მონაწილეობა მიეღოთ, როგორსაც მამაკაცები იღებდნენ. ამას პალატამ ისიც დაუმატა, რომ საკითხის საბოლოო გადაწყვეტა თვითონ ხალხს უნდა მიენდოს და რეფერენდუმით გამოირკვეს, უნდათ თუ არა ქალებს ეს უფლება, ან უნდათ თუ არა მამაკაცებს ქალებისთვის ამ უფლების მინიჭება. ამის გამო ქალთა უფლებების მოწინააღმდეგეთ ერთი ალიაქოთი ასტეხეს და ისე წაიყვანეს საქმე, რომ იმ წელს რეფერენდუმი არ მოხდა. 1894 წ. პარლამენტში ხელმეორედ შეიტანეს ბილლი. რადგან ეს რეფორმა კონსტიტუციის შეცვლას შეეხებოდა, ამიტომ იმის დასაკანონებლად საჭირო იყო ნახევარზე მეტი ხმა. ზედა პალატაში საჭირო იყო 13 ხმა, ქვედა პალატაში 28. ზედა პალატაში უმრავლესობა რადიკალების ხელში იყო, ამიტომ ბილლი იქ ადვილად მიიღეს, მაგრამ ქვედა პალატაში საქმე გაქირდა. ბრძოლამ სამ თვეს გასტანა. კანონპროექტმა ვერ მოაგროვა უმეტესობა, რადგან ორივე პარტია თანასწორად გაიყო. საკმარისი იყო ერთ რომელიმე სხდომას ბილლის ერთი დამტკიცედი არ დასწრებოდა, რომ საქმე ჩაშლილიყო. ერთი მოხუცი დეპუტატი, ბილლის მომხრე, ყოველ დღე 11 საათზე დასაძინებლად მიდიოდა. რეფორმის მოწინააღმდეგენი ამით სარგებლობდნენ და კამათს აგრძელებდნენ. ერთ საღამოს მოხუცი ჩვეულებრივად 11 საათზე ადგა და დარბაზიდან გავიდა. რეფორმის მოწინააღმდეგეთ გამარჯვების იმედი მიეცათ და საკითხს კენჭი უყარეს, მაგრამ მოსტყუდნენ. მთავრობის აგენტმა მოხუცი ვასასველელ კარებში შეაჩერა და მასთან ვანგებ ლაპარაკი გააბა. კენჭის ყრის დროს მოხუცი შებრუნდა დარბაზში და კენჭი ჩააგდო. ამ ერთმა კენჭმა გადასწყვიტა მთელ სამხრეთ ავსტრალიის ქალების უფლებათა ბედი. ბილლი დაკანონდა 18 დეკემბერს, მაგრამ საჭირო იყო მისი დამტკიცება ინგლისის დედოფალის მხრით. 1895 წელს 9 მარტს დედოფალმა ბილლი დაამტკიცა.

ამავე წელს, 25 აპრილს, მოხდა არჩევნები, რომელშიაც 80,000 ქალმა მიიღო მონაწილეობა. წესიერება არსად არ დარღვეულა. იქაც იგივე განმეორდა, რაც ახალ ზელანდიაში მოხდა. რადიკალებმა გაიმარჯვეს, თუმცა წინანდელთან შედარებით, ცოტა არ იყოს, შესუსტდნენ.

ამავე ხანებში საარჩევნო უფლება მოიპოვეს დასავლეთ ავსტრალიისა და სამხრეთ უელსის ქალებმაც. დარჩენ მხოლოდ ტასმანიისა, ვიქტორიისა და კვინსლენდის შტატები, სადაც ჯერ-ჯერობით ქალებს ვერ მიუღწევიათ თავიანთ მიზნისთვის. მაგრამ ისიც მართალია, რომ ამ შტატებში არც ქალები იბრძვიან შესაფერად თავიანთ უფლებებისთვის და არც მამაკაცები იწუხებენ თავს ამ უფლების მისაცემად. იმ კალონიებში, სადაც ქალებს საარჩევნო უფლება აქვთ მინიჭებული, დედაქალაქებმა კარგად ისარგებლეს თავიანთ უფლებით. კონსერვატორების მოლოდინი, — არჩევნები და

პოლიტიკა დედაკაცს ოჯახს დააშორებსო, არ გამართლდა. სტატისტიკა ამტკიცებს, რომ უმეტეს შემთხვევაში მთელი ოჯახი ერთ და იმავე კანდიდატს აძლევს კენჭს. დანაშაულები შეიძლება ითქვას, რომ ქალებს, საარჩევნო უფლების მოპოვებით, არავითარი ცვლილება არ მოუხდენიათ ავსტრალიის პოლიტიკურ და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. ქალებიც ისევე დაიწყენ პარტიებად, როგორც მამაკაცები, და პროპორციულად გააძლიერეს ყველა პარტიები, ხოლო უპირატესობა არც ერთ პარტიისათვის და არც ერთ კლასისათვის არ მიუციათ. ქალის ბუნებით თანდაყოლილი კონსერვატიზმი იმაში გამოიხატა, რომ ავსტრალიელ ქალის დახმარებით ავსტრალიის პოლიტიკურ ცხოვრების სადავე დღესაც იმ რადიკალებს უჭირავთ ხელში, რომელთაც საარჩევნო უფლება მიანიჭეს ქალებს. მართალია, ქალებს ხელი არ შეუწყვიათ რადიკალებისათვის პროგრესიულ რეფორმების მოხდენაში, მაგრამ არც წინააღმდეგობა გაუწყვიათ. სამხრეთი და დასავლეთი ავსტრალია რამდენიმე წლის განმავლობაში გატაცებული იყო ფედერალიზმით. ქალები არც ამ გატაცებაში ჩამოუვარდნენ მამაკაცებს და ავსტრალიის ფედერატიულად მოწყობის საქმეში დიდი მონაწილეობა მიიღეს. საზოგადოდ შეიძლება ითქვას, რომ ქალების მონაწილეობას პოლიტიკურ ცხოვრებაში მხოლოდ თეორიული მნიშვნელობა ჰქონდა. ქალთა საკითხის კარგ მკოდნეს ჯონ გოლს შეეკითხებ წერბრით, რა გავლენა იქონია რეფორმამ ავსტრალიის საქმეებში. გოლმა ერთი სიტყვით უპასუხა: „არავითარი.“

დაენდენ უმრავლესობას, ჩარტისტებს უარი უთხრა. მაშინ იმედდაკარგულმა მუშა ხალხმა ხელი გაუწოდა სახელმწიფო ბურჟუაზიის შემამულეთა პარლამენტის გასაუქმებლად. ავსტრალიაში დაიწყო საერთო გაფიცვა. გაფიცულებმა, პურზე ბაჟის გაუქმებასთან ერთად მოითხოვეს სამუშაო ქირის მომატებაც. პურზე ბაჟის მოკლებაზე უნდოდა, მაგრამ ხელუფლის პომპეტების მოთხოვნამ იგი შეაშინა, — იგი უკან დაიწია, უცებ კამოიცვალა კილო და მთავრობას მიემხრო ვითომ და რევოლუციის ჩასაქრობად. მუშები დამარცხდნენ. ამ დამარცხებამ თვალი აუხილა ჩარტისტებს, რომელნიც ორ ბანაკად გაიყვეს. ბურჟუაზიული დემოკრატია ცალკე გავიდა, საკუთარი პარტია დააარსა და მხოლოდ ბაჟების გაუქმებას თხოულობდა, ჩარტისტები კი ისევ მაგრა იდგნენ თავიანთ პოზიციაზე და ხარტის გარდა არაფერს თხოულობდნენ. მას შემდეგ, რაც პარტია გაიშინდა ბურჟუაზულ ელემენტებისგან, მისი ძალაც შემცირდა და შესუსტდა, მაგრამ ბრძოლა კი მაინც არ შეწყვეტილა. 1847 წელს ინგლისში დაიწყო სანრწევლო კრიზისი, რასაც თან მოჰყვა უსაქმოდ დარჩენილთა არმიის გაზაღდა, ცხარე აგიტაცია და ძლიერი მოძრაობა. 1847 წელს მოჰყვა განთქმული 1848 წელი და საფრანგეთის რევოლუცია, რომელმაც ორნაირი გავლენა იქონია მუშა ხალხზე: ერთი ნაწილი შეშინდა და მარჯვნივ გაიწია, ხოლო მეორემ უფრო მარცხნივ მიიწია და საფრანგეთის რევოლუციის უთითებდა ინგლისის მუშა ხალხს. თებერვლის რევოლუციის ქარიშხალს ინგლისის მუშებმა არაჩვეულებრივ დემონსტრაციით გასცეს პასუხი. ბურჟუაზია დაფრთხა და დემონსტრატებს 200,000 პოლიციელი დაახვედრა ქუჩებში. გაბრაზებული მუშები წინ მიიწევდნენ და დარწმუნებული იყვნენ, რომ დადგა ის დრო, როცა ბურჟუაზია შესაფერად უნდა დასჯილიყო დალატისთვის. რევოლუციონური მოძრაობა გაძლიერდა, ინგლისის მუშა ხალხს მიემხრო ირლანდია. დაიწყო შეიარაღებული აჯანყებისთვის მზადება, იარაღის შეძენა და მის მომზარების სწავლა. 4 აპრილს ლონდონში შეიკრიბა ჩარტისტთა კონვენტი, რომელმაც დაადგინა მოლაპარაკება გამართოს საფრანგეთის დროებით მთარობასთან და ერთხელ კიდევ მოაგონოს ინგლისის პარლამენტს მუშების მოთხოვნებიანი. სამინისტრო დაფაცურდა და დაიწყო მზადება. 6 მარტს გლაზგოსა, ედინბურგსა, ლივერპულსა და ლონდონში დაიწყო არეულება. 10 აპრილისთვის მთავრობამ დაამზადა 250,000 პოლიციელი, 2000 შეიარაღებული მოხელე, ლონდონში შეაგროვა 12,000 სალდათი, გაამაგრა ხიდები, გარეთ გამოიტანა ხარბახნები და ბრძოლის დასაწყებად მხოლოდ მიზეზს უცდიდა. 10 აპრილს დილით ლონდონში ყველა ქარხნები და მაღაზიები დაიკეტა. მთავრობის ჯარის მთავარ-სარდლობა იკისრა ვატერლოოს გმირმა ჰერცოგმა ველინგტონმა. მუშები შეიკრიბნენ დანიშნულ ადგილზე, მაგრამ ბელადები მოსტყუდნენ. ისინი ელოდნენ რამდენიმე ასი ათას მუშას, ნამდვილად კი ქუჩაში გამოსვლა გაბედა მხოლოდ რამდენიმე ათასმა კაცმა. მთავრობამ შეტყობინა მუშებს, რომ შეკრების უფლება გეძლევათ, მაგრამ დემონსტრაციის ნებას არ მოგცემთო. წინა დღეს კონვენტი ორ ბანაკად გაიყო. ზოგი ამბობდა, თუ გამარჯვება გვინდა, ხვალ იარაღით უნდა გამოვიდეთ ქუჩაშიო, ზოგი კი შეიარაღებულ აჯანყებას უარპყოფდა და მხოლოდ დემონსტრაციის მოხდენას თხოულობდა. ამ უთანხმოების გამო ორივე გეგმა ჩაშალა. მუშები დაიშლნენ, ხოლო პეტიცია რამდენიმე კაცმა გადასცა პარლამენტს, რომელმაც ახლაც უარი უთხრა მუშებს.

ჩარტისტთა ემოქრობა

(ბორკაიპის თხზულებიდან)
(დასასრული, იხ „ივ.“ № 9)

დამარცხებული ბურჟუაზია ისევ ოპოზიციის გზას დაადგა. ამავე დროს გაძლიერდა აგიტაცია შემოტანილ პურზე დაწესებულ ბაჟის გაუქმების შესახებ და ბურჟუაზიამაც ან აგიტაციით შესაფერად ისარგებლა. მისთვის იაფი პური იაფ ხელუფასს ნიშნავდა, რადგან გაიფხებულ ცხოვრების გამო მუშა იაფად ვაჰყიდის თავის შრომასო. ბურჟუაზიამ ხელში ჩაიგდო მანჩესტერში დაარსებული „პურზე დაწესებულ ბაჟის საწინააღმდეგო ლიგა“ და საოკარის ენერგიითა და მხნეობით შეუდგა აგიტაციას. საერთო ინტერესებმა, საერთო მიზანმა ხელმეორედ შეაკავშირა და დაახლოვა ბურჟუაზია და პროლეტარიატი.

ვაკირებმა თანდათან მატულობდა. ქალაქ სტოკპორტში (40 ათასი მცხოვრებ-) 3000 სახლი ცარიელი იყო, ხიტონ ნორისში სადგომთა შეოთხედი დაცარიელდა და 1000 ოჯახი სხვის დახმარებით ცხოვრობდა. ოთხი წლის განმავლობაში ღარიბთა სასარგებლოდ ვაწერილმა ვადასახადმა 2628 გირვანქა სტერლინგიდან (1 სტერლინგის თითქმის 10 მან.) 7120 გირ. სტერლინგამდე აიწია, რაიც იმას ნიშნავს, რომ ღარიბთა რიცხვმა ერთი სამად იმატა. ლიდში მცხოვრებთა მეზუთედი საზოგადოების ხარჯით იკვებებოდა. დემფში დამშეულმა ხალხმა ფურჩნები დაამტვრია და პური დაიტაცა. ირლანდიაში უარესი ხდებოდა. ვაჰშირდა ძარცვა-გლეჯა, მკვლელობა და ტაცობა.

1842 წელს ჩარტისტებმა ხელმეორედ გადასცეს პარლამენტს პეტიცია, რომელზედაც 3 მილიონ კაცს ჰქონდა ხელი მოწერილი, მაგრამ — უნაყოფოდ. პარლამენტმა, რომელშიაც ტორები, ე. ი. მსხვილ შემამულეთა წარმომადგენელი შე-

ორი დღის შემდეგ პარლამენტმა გაკოსცა ახალი კანონი, რომლის ძალით ყოველი რესპუბლიკის მომხრე სასტიკად ისჯებოდა. მთავრობა რეპრესიების გზას დაადგა. ლონდონის მუშები დამარცხდნენ, მაგრამ ლანკაშაისა და იორკშირის ოლქების მუშები ატყდებოდნენ და წინანდებულად შეიარაღებულ აჯანყებისთვის ემზადებოდნენ. აქა იქ დააარსეს მტრედების ფოსტა, კლუბები იარაღის შესაძენად და სხ., მაგრამ რევოლუციონურ მოძრაობას მალე გამოეცალა მთავარი ნიჟარა: კრიზისი ვათავდა, სამუშაო იმატა და ხელფასმაც აიწია. ინგლისში მთავრობამ დააპატიმრა ჩარტისტების 8 საუკეთესო ორატორი, რამაც მუშათა შორის აღელვება ზეჟამყოფილება გამოიწვია. ჩარტისტებმა გადაწყვიტეს პროტესტის გამოცხადება ზეჟველა ქალაქებში მოიწვიეს კრებები, მაგრამ მთავრობა ამ გადაწყვეტილებას წინ აღუდგა და უფრო უარესად გააბრაზა ისედაც გაბრაზებული მუშები. ისე დღე არ გავიდოდა, რომ მუშებსა და პოლიციის შორის შეტაკება არ მომხდარიყო. სასამართლომ ზემოხსენებულ 8 ბელადს ორი წლით დაპატიმრება გადაუწყვიტა. იმავე ხანებში დააპატიმრეს და საპრობილეში ჩასხეს 300 მუშა დემონსტრაციებში მონაწილეობის მიღებისათვის.

რევოლუციონურმა მოძრაობამ იკლო. სწორედ იმ დროს, როცა საჭირო იყო ენერგიული მოქმედება, გახედული იერიშები და თავგანწირული ბრძოლა, პარტიის ბელადებმა უკან დაიხიეს. მთავრობამ საცემით გაიმარჯვა. — როგორც მოსალოდნელი იყო, ჩარტისტების პარტია ფრაქციებად დაიყო და დაიქსაქსა. ამ გარემოებას ბევრნი აბრალებდნენ პარტიის დაქუცმაცებას, ბელადების დაპატიმრებას, რევოლუციის დამარცხებას და სხ., მაგრამ უმთავრესი მიზეზები მაინც სხვაგან უნდა ვეძიოთ. მუშათა მოძრაობა არის პირდაპირი შედეგი იმ ქვეყნის ეკონომიურ განვითარების, სადაც ეს მოძრაობა არსებობს. ჩარტისტების მძლვრი მოძრაობა აღმოცენებული იყო იმ დროს ინგლისის ეკონომიურ მდგომარეობიდან, დაშასადამე ამ მოძრაობის შესუსტების და მოსპობის მიზეზებიც ამავე ეკონომიურ მდგომარეობის შეცვლას უნდა მივაწეროთ.

1846 წლის დასაწყისში კრიზისმა იკლო. ორიოდ წლის შემდეგ გააუქმეს პურის ბაჟი. სამიოდ წლის განმავლობაში ინგლისის მრეწველობა საოცრად გაიზარდა. ამავე ხანებში აღმოაჩინეს ოქროს მადნები კალიფორნიასა და ავსტრალიაში, რამაც დიდი გავლენა იქონია ინგლისის სამანუფაქტურო მრეწველობის განვითარებაზე. ინგლისში შემოვიდა აუარებელი ოქრო, რომელმაც ახალი სული ჩაჰბერა აღებ-მიცემობას. ამას მოჰყვა აუარებელ ახალ ფაბრიკების გახსნა, სამუშაო ქირის მომატება და სოციალისტურ მოძღვრების შესუსტება. გარდა ამისა ოქროს მადნებმა ინგლისიდან ბევრი ხალხი მიიზიდა. მთავრობამ ხელი შეუწყო ემიგრაციას და გამოაცხადა, ვისაც ავსტრალიაში გადასახლება უნდა, გზის ხარჯი არ დასჭირდება, მუქად გავვზავნითო. დამარცხებული ჩარტისტები ეცნენ ამ საშუალებას, გადასახლდნენ ოკეანეს მეორე ნაპირზე და იქ აპრობდნენ იმ ბედნიერებისა და ქეშპარიტების მოპოვებას, რომელსაც უნაყოფოდ ეძებდნენ თავიანთ სამშობლოში. ორმა ფაქტორმა — ოქროს აღმოჩენამ და უფასო მგზავრობამ აუარებელი ძალა ჩამოაშორა ინგლისის პროლეტარიატს. ჩარტიზმი მოისპო. მას შემდეგ, რაც მიიზიდა ჩარტისტების რევოლუციონური დროშა, ბურჟუაზიაც დამშვიდდა და თანდათან განახორციელა და დააკნინა ჩარ-

ტისტების ზოგიერთი მოთხოვნები. ჩარტისტულ მოძრაობის ნანგრევებზე აღმოცენდა ინგლისის თანამედროვე პროლეტარიატი. სიონალური კავშირები და ტრედ-უნინიონიზმი.

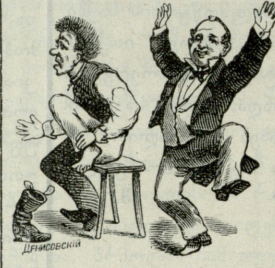
რედაქტორი ფ. გოგინაიშვილი
გამომცემელი თ. დი პავლე ი. თუმანიშვილი.

ტფილისის საერებულს სასწავლლო სადგომი.
კვირას 7 მაისს 1906 წელს.

უფასო და იაფ ფასიანი სასაიდგობის სასარგებლოდ გაიმართება
სეირნობა და ლაბარია ალკობრი

— ბავშვების თამაშობა დღისით 4 საათიდან. მოზრდილ ქმეწვილებსთვის ცეკვა საღამოს 6 საათიდან, ბ. ინოვაციის ხელმძღვანელობით.

შესვლის ფასი: მოზრდილთათვის 25 კაპ. ბავშვებისთვის (10 წლამდის) 10 კაპ. სალატარიო ბილეთის ფასი 20 კაპ. სეირნობა დაიწყება დღისით 3 საათზე. ავღარი თუ იქმნა, სეირნობა გადიდება ორშაბათისთვის, 8 მაისს.

მოითხოვეთ ნამდვილი

„მოლოგრინი“ მ. პ. ლეგევიშისა

ეს წამალი სრულიად აქრობს რამდენსამე დღეში ძველს ბებერას და მეტ-ხორცს ძირიან-ფესვიანად, მხოლოდ ეტიკეტი უნდა ჰქონდეს, მთავრობისაგან დამტკიცებული, № 22473. იყიდება ტფილისში — საფთოაქო საქონლის კავკასიის სავაჭრო ამხანაგობასა და მის განყოფილებებში ბაქოსა და ბათუმში. (წლ.)

რკინის გზით მგზავრ ქართველ მკითხველთა საუბრად-ღებოდ.

დაიბეჭდა და ისყიდება სადგურ მიხაილოვის ბილეთის კასაში საინტერესო ახალი თანამედროვე რომანი ორ ნაწილად.

ცხვრება და სიყვარული

წიგნი დიდი ზომისა დაწერილია დღევანდელ კითხვებზე, ცოლ-ქმრის კავშირზე და სქესობრივ დამოკიდებულებაზე. დაბეჭდილია სუფთად, მშვენიერის კანით, მაგრამ შეყვარილი, შეიცავს 350 გვერდს და ღირს მხოლოდ ორი აბაზი. მისამართი: Тифлисть, книжный магазинъ „Подна“. Ст. Михайлово, первому билетному кассиру Чархшвили. (10 - 1)

საქმეწვილო ჟურნალი

ნ ა კ ა დ უ ლ ი

სურათებო

წელიწადი მეორე.

ხელას მაწერა მაილება რედაქციაში, წ.-კ.გ. საზოგადოების კანცელარიაში და მარიამ დემურაის ბინაზე, აღექსდრეს ქუჩა, № 5. რედაქცია იმყოფება გოლოვინის პროსპექტზე, ზუბალაშვილის სახლში, № 8.